

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

LITERÁRNÍ POZŮSTALOST JOSEFA JANDY (1877-1954)

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura
Autor práce: **Nikola Mánková**
Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

LITERARY INHERITANCE OF JOSEF JANDA (1877-1954)

Bachelor thesis

Study programme: B7310 – Philology - Czech language and literature

Study branch: 7310R033 – Czech language and literature

Author: **Nikola Mánková**

Supervisor: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola Máňková**
Osobní číslo: **P12000399**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Literární pozůstalost Josefa Jandy (1877-1954)**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je utřídit část literární pozůstalosti Josefa Jandy z Horní Branné zabývající se etnografickou problematikou a následně se zaměřit na jím zapsané lidové pověsti a vytvořit jejich typologii. Studentka prostuduje dostupné pramenné materiály i relevantní sekundární literaturu. Použité metody: heuristika, textová analýza a syntéza.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BACHMANNOVÁ, J. Podkrkonošský slovník. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0662-1.

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA III. Lidová kultura. Red: A. Melicherčík. Praha: Orbis, 1968.

HORÁK, J. Náš kraj a lid. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1942.

JÍLEK-OBERPFALCER, F. Jak žili naši otcové. 1. vyd. Vrchlabí: Nákladem Josefa Krbala, 1946.

KLÍMOVÁ-RYCHNOVÁ, D. Příprava katalogu českých pověstních žánrů. Slovenský národopis XI, 1963, č. 23, s. 439484.

KOUDELKOVÁ, E. Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska. Boskovice: Albert, 1999.

VONDRUŠKA, V. Církevní rok a lidové obyčeje. České Budějovice: Dona, 1991. Literární pozůstalost Josefa Jandy uložena na Obecním úřadě v Horní Branné.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

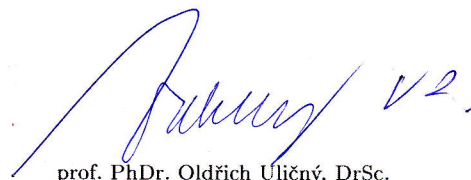
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, které se mi v průběhu psaní bakalářské práce dostávalo. Dále bych chtěla poděkovat Katedře českého jazyka a literatury za možnost zde studovat.

V neposlední řadě chci poděkovat panu Jaroslavu Dejmkovi za poskytnuté materiály.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o Josefu Jandovi a o jeho pověstové tvorbě. Cílem práce je představit život a dílo kronikáře a písmáka Josefa Jandy. Teoretická část představuje autora Josefa Jandu z Horní Branné a jeho fond, který je zajímavý především z hlediska folkloristického a etnografického. Praktická část analyzuje pověsti, které pomocí metody komparace porovnávám s dalšími pověstmi od různých autorů, kteří dané pověsti také zpracovali.

Klíčová slova

Josef Janda, Horní Branná, fond, pověst, komparace

Annotation

The bachelor thesis is about Josef Janda and his legend creation. The aim of this thesis is to present the life and work of a scribe and chronicler Josef Janda. The theoretical part presents author Josef Janda from Horní Branná and its fund, which is particularly interesting in terms of folkloric and ethnographic. The practical part analyses the legends, that with using the methods of comparison, I compare with other legends from various authors that wrote the particular legends as well.

Keywords

Josef Janda, Horní Branná, fund, legend, comparison

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Teoretická část.....	2
2.1 Kronikář a písmák Josef Janda.....	2
2.2 Ztracené a nalezené rukopisy Josefa Jandy.....	3
2.3 Fond Josefa Jandy při Obecním úřadě v Horní Branné.....	4
2.4 Pověst, třídění pověstí a jejich žánrové varianty.....	10
3 Praktická část.....	14
3.1 Cíl praktické části.....	14
3.2 Použité metody výzkumu.....	14
3.3 Popis zkoumané látky.....	14
3.4 Analýza místních pověstí.....	15
3.4.1 Pověst O černokněžníku Vejrychovi a její různé varianty.....	15
3.4.2 Pověst O diblíkovi a její různé varianty.....	24
3.4.3 Pověst Prklín a její různé varianty.....	27
3.4.4 Pověst O kapličce sv. Isidora.....	30
3.4.5 Pověst O starém obrázku na Kozinci a její různé varianty.....	32
3.4.6 Pověst O kýchání na Koptíkově hati a její různé varianty.....	35
4 Závěr.....	39
5 Použitá literatura.....	40
5.1 Primární literatura.....	40
5.2 Sekundární literatura.....	40
6 Přílohy.....	42

1 Úvod

Cílem mojí bakalářské práce je představit život a dílo kronikáře a písmáka Josefa Jandy (1877 – 1954), jeho vztah k lidové slovesnosti, a především pak jeho pověst'ovou tvorbu, která tvoří značnou část jeho literárního odkazu. Jedná se o spisovatele, který není veřejnosti dostatečně znám, a osobně si myslím, že by byla škoda, kdyby upadl v zapomnění. Autor ve svých knihách velmi často zmiňuje Jilemnicko a další místa, která se v blízkosti nacházejí. Sama pocházím z města Jilemnice, které je nedaleko Jandova rodiště, tedy vesnice Horní Branná, a i z tohoto důvodu jsem se rozhodla tímto tématem zabývat.

V bakalářské práci jsem vycházela z primární a sekundární literatury, ta však nebyla příliš rozsáhlá. O životě Josefa Jandy jsem se nejvíce dozvěděla z publicistických článků a ze zápisků pana Jaroslava Dejmka, obecního zastupitele a kronikáře Horní Branné.

V teoretické části přiblížím život Josefa Jandy a nastíním problémy s jeho ztracenými díly. V této části čerpám z poskytnuté sekundární literatury od pana Dejmka. Dále se budu zabývat autorovým fondem uloženým na Obecním úřadě v Horní Branné.

V praktické části budu analyzovat pověsti a metodou komparace je porovnávat s dalšími pověstmi od různých autorů, kteří dané pověsti rovněž zpracovávali.

2 Teoretická část

2.1 Kronikář a písmák Josef Janda

Josef Janda se narodil 26. února 1877 a zemřel 11. května 1954 v Horní Branné. Jeho manželkou byla Mária, rozená Kavánová (2. března 1877 – 29. ledna 1942). Manželé Jandovi měli jedinou dceru – Annu Jandovou (5. ledna 1906 – 29. února 1976). Celý svůj život bydleli v Horní Branné, v roubené chaloupce čp. 95. Tato rodná chalupa Josefa Jandy zůstala v dědictví příbuzných. Ti dodnes pečují o její vzhled, aby zůstala v původním stavu. Uvnitř najdeme velikou světnici, ve které Janda psával své knihy pod petrolejovou lampou. Zde se také nachází typická pec na chleba a vysoká skříň, do které kronikář ukládal své svazky. Vše tedy zůstává v původním stavu jako za autora života.

Janda se vyučil litografem. Pracoval v papírenském závodě a tiskárně. Nejspíše se naučil knihy také vázat, protože jeho svazky jsou jednotně knihařsky zpracovány. Projevoval zájem o historii, hodně četl a zajímal se o společenský život. Byl jednatelem divadelních ochotníků a pokladníkem v kině v Horní Branné.

Josef Janda opsal všechny branské matriky. Přispíval do různých časopisů – Krkonošský obzor, Krkonoše a Beseda, do nichž zaznamenával úspěchy místního ochotnického spolku TYL. Dále se zmiňoval o ochotnictvu na Jilemnicku a o Krkonošské župě divadelních ochotníků z Horní Branné. Jandovy popisy historie vsi Horní Branné zůstaly na obci a také v budově České státní spořitelny.

Výsledkem práce kronikáře a písmáka Josefa Jandy bylo 92 kusů knih velikosti 24 x 30 centimetrů. Většina svazků má rozsah 250–300 stran. Zápisy jsou pouze na jedné straně listu. Zhruba do konce druhé světové války jsou knihy psány čitelným rukopisem a později na psacím stroji. Před otcovou smrtí roku 1976 darovala dcera Josefa Jandy téměř celou knižní sbírku soukromníkovi. Ten je roku 1995 prodal obci Horní Branná. O celé historii jeho ztracené rukopisné pozůstalosti se zmiňují v dalším odstavci.

2.2 Ztracené a nalezené rukopisy Josefa Jandy

Již zmíněná dcera Anna zůstala svobodná a žila v domě svých rodičů. Přes dvacet let opatrovala zápisy svého otce. Zájemcům knihy půjčovala tím způsobem, že mohli do svazků pouze nahlédnout, případně si vybraný text opsat.

Když Anna Jandová zemřela, příbuzní zjistili, že již zmíněná velká skříň na Jandovy svazky je prázdná. Tisíce hodin, které Janda strávil psaním, hledáním informací a četbou farních kronik – vše bylo pryč. Jak už to tak na vesnici bývá, kolovalo několik verzí a zvěstí. Mezi obviněné patřily ty osoby, které si občas u Anny Jandové opisovaly knihy jako materiál k článkům do regionálního časopisu Krkonoše. Na to však chyběly důkazy.

Překvapivé zjištění čekalo na zastupitelstvo obce po dvaceti letech.

V říjnu roku 1995 starosta na pravidelné schůzi zastupitelů přečetl dopis. Jeho autor oznamoval, že má ve vlastnictví všechny Jandovy svazky a že je milerád prodá za dvacet pět tisíc korun. Jednalo se přece jen o cenné dokumenty, a z toho důvodu zastupitelé ani chvíli neváhali a všechny svazky odkoupili. Tím se literární činnost Josefa Jandy dostala po 50 letech do rukou obce, která zájemcům dovoluje do tak cenných knih nahlédnout. Na počest rodáka z Branné nechala obec postavit pomník s motivem otevřené knihy na místním hřbitově. K jeho odhalení došlo ve středu 18. října 2006.

2.3 Fond Josefa Jandy při Obecním úřadě v Horní Branné

Zaměříme-li se na Jandovu literární činnost obecně, ze svědectví se dozvíme, že při svém časově náročném zaměstnání musel ke svým zápisům ještě shánět a studovat prameny, což obnášelo mnoho bádání a psaní. Ke svému bádání jsem si vybrala pouze svazky, v nichž se objevují zápisy zajímavé z folkloristického a etnografického hlediska, jelikož se celá práce zabývá pověstovou tematikou. Zápisy obsažené ve fondu Josefa Jandy se obecně zabývají tématy, jako je válka, život v obci, veřejně činné osoby a lidové lékařství. Dále fond obsahuje útvary lidové slovesnosti – pranostiky, pověry, zvyky, lidové písně, říkadla, koledy a pověsti, které podrobněji rozebírám níže.

Pranostiky

Ve srovnání s obsahovou rozmanitostí přísloví vyvěrají pranostiky z užšího funkčního zaměření a tematiky. Týkají se vlastně pouze života zemědělců a mohli bychom je považovat za zvláštní případ přísloví zemědělských. Zemědělec si v každodenním těsném styku s přírodou bedlivě všímal příznaků proměn povětrnosti v jednotlivých ročních obdobích pravidelně se opakujících a tyto poznatky vyjádřil lapidárními výroky, jež nazýváme pranostikami.¹

Dělení pranostik:²

1. Pranostiky s hospodářskou náplní
2. Pranostiky s meteorologickou náplní

Pranostiky nalezneme v Jandových knihách *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska, díl II., Z Podkrkonoší XIII. a Lidové pranostiky.*

Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska obsahují předpovědi počasí či další různé pranostiky. Ve druhém dílu této knihy najdeme předpovědi počasí spojené se zvířaty. Právě zvířata byla dříve pro lidi mající hospodářství hlavním orientačním bodem při předpovídání počasí:

Usedají-li holubi na střeše do řádku, dostaví se špatné počasí.³

Aby se včeličky časně a hojně rojily, má se jim ten večer před Filipem a Jakubem postavit ovčího mléka, aby se ho mohly prvního máje napít.⁴

V osmém dílu knihy *Z Podkrkonoší* nacházíme některé lidové pranostiky pro jednotlivé měsíce v roce. Pranostiku na měsíc únor jsem volila proto, že se v ní vyskytuje taktéž zvíře, stejně

¹ Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda, díl III., Lidová kultura.* s. 288-289

² Tamtéž s. 288-289

³ JANDA, J. *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska* s. 68

⁴ JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VIII.* s. 31

jako v pranostikách již výše zmíněných:

*V únoru-li kočka na výsluní lehne, v dubnu opět za kamna. Skřivánek-li v únoru zpívat počne, v dubnu jistě umlkne.*⁵

Knihy *Lidové pranostiky* nabízí chronologický soupis lidových pranostik připadajících na jednotlivé dny v roce od ledna do prosince. Mnohé z nich jsou obsaženy už v titulech *Z Podkrkonoší a Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska*.

Pověry a zvyky

Pověry nejsou bezprostředně spojeny s kalendářem. Jedná se o okamžiky důležité v životě člověka (narození, svatba, pohřeb). Pověrami jsou obetkány všechny okamžiky života, zejména ty, kde lidská praxe poznala, že není v silách jednotlivce ani společnosti zajistit úspěšný žádaný výsledek. Tam všude nastupuje pověra jako jediné dostupné a pro tehdejšího člověka tedy možné ovlivnění neznámých sil.⁶

Dělení pověr:⁷

1. Pověry o zvířatech (hadi, dobytek, drůbež, včely)
2. Pověry o významných svátcích v roce (Vánoce, Velikonoce, Nový rok)
3. Pověry o významných dnech v životě člověka (narození, svatba, smrt)

Zvyky jsou důležitým pramenem poznání rodinného a společenského života a představ a názorů o světě. Zvyky mají složku obřadově pověrečnou a dramaticko-společenskou.⁸

Dělení zvyků:⁹

1. Rodinné zvyky
2. Výroční zvyky
3. Zvyky spojené s prací

Pověry a zvyky objevujeme v knihách *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska*, díl I., II., *Z Podkrkonoší*, díl IV., VI., VII., VIII., *Brannské obrázky*, díl II., III.

Janda shromáždil pověry, které získal od starých obyvatel z Horní Branné, díky tomu sestavil knihu *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska*, z níž se dozvídáme

⁵ JANDA, J. *Z Podkrkonoší*, díl VIII. s. 110

⁶ Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda*, díl III., *Lidová kultura* s. 247

⁷ Tamtéž s. 247

⁸ Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda*, díl III., *Lidová kultura*. s. 651

⁹ Tamtéž s. 651

o staročeských pověrách.

V prvním dílu této knihy nalezneme zvyky spojené s prací, zejména na poli. Některé významné dny v roce lidé oslavovali tím, že na poli nepracovali, což dokládají níže zmíněné citace: *Ačkoliv po svatém Josefu nastala v pádu možnosti polní práce všeobecně, přece v některých dnech se nekonala. Tak na Veliký pátek nekonala se žádná polní práce.*¹⁰

Druhý díl již zmiňované knihy je spíše doplněním než pokračováním prvního dílu, jak uvádí sám Janda v úvodu knihy. Tento díl informuje o zvycích během celého roku.

Najdeme zde také již zmiňované staročeské pověry týkající se zvířat, které opět dokazují, jak velký vliv zvířata pro lidi při předpovědi počasí měla:

*Chceš-li některému domu uçarovati, vezmi soví sádlo a hod' je přes střechu; pak v tom domě půjde všechno naopak a všechno řemeslo se zastaví. Chceš-li očarovaný dům zbaviti zlých kouzel, vezmi krev z černého psa, uvař ji, smíchej s octem, pomaz tím zdi toho domu a dům všude vykrop.*¹¹

Knihy *Z Podkrkonoší* a *Brannské obrázky* napsal Josef Janda nejspíš díky tomu, že tyto informace slyšel někde ve vsi. Dokládají to nejen tematické články, ale také anotace k podtitulu z knihy *Z Podkrkonoší IV*. Kniha obsahuje články sebrané během doby postupně z vypravování lidí starších anebo z různých spisů a letáků, které byly vydány k příležitostným oslavám.

Pověry najdeme také v knize *Z Podkrkonoší, díl VI.*, například pověry o spánku, jsou ukazatelem toho, jak si lidé zdůvodňovali špatné sny:

*Spí-li někdo pod peřinou s rozparkem nahoru, má nepěkné a divoké sny.*¹²

V knize *Z Podkrkonoší, díl VI.* nacházíme zvyklosti spojené s péčí o lidské vlasy. *Pro vzrůst a pěstění vlasů používali lidé různé druhy balsámů a olejů, tuků a silný odvar pepře. Lomikámen zabraňoval tvoření pleše.*¹³

Pro zajímavost uvádím zvyklosti, které lidé dodržovali v období Vánoc. Citace dokazuje důležitost tohoto svátku a hodnotu církevních tradic:

*Před vánocemi se upekl koláč aneb vánočka, do které se zapekl stříbrný peníz, nejčastěji grošíček. Koláč ten rozkrájel se při štědrovečerní večeři na tolik dílů, kolik bylo osob u stolu; na koho se dostal kousek s penízem, měl štěstí ve všem po celý rok.*¹⁴

Pověry obsahuje také sedmý díl knihy *Z Podkrkonoší*. V tomto případě se jedná o pověry spojené s obuví, které nám přibližují, jak důležité byly v té době křesťanské zvyky.

¹⁰ JANDA, J. *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska, díl I.* s. 122

¹¹ JANDA, J. *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska, díl II.* s. 179

¹² JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VI.* s. 164

¹³ Tamtéž s. 164

¹⁴ Tamtéž s. 166

*Nové střevice musí se nejprve vzít do kostela. Kdo na Velký pátek čistí obuv, nikdy hadem ani jiným zvířetem nebude kousnut.*¹⁵

Další poznatky o zvycích a pověrách nalezneme ve druhé části *Brannských obrázků*. Kapitola s názvem *Zvyky při různých nahodilých příležitostech* vypovídá o zvycích spojených s typicky křesťanským svátkem, tentokrát Velikonocemi:

*Na zelený čtvrtek ráno před snídaní požívaná byla u zámožnějších lidí houska s medem, chudší vzali na vděk se syrubem, byla to tak zvaná pomazánka.*¹⁶

Kniha *Brannské obrázky, část III.* obsahuje druhou řadu pověr a zvyků, konkrétně zvyky a pověry při narození dítěte, jež poukazují na to, jak důležitá životní událost to byla pro rodinu: *Před narozením děcka měly domácí na budoucí matku při spaní pozor dávat, aby neměla těžké sny a můra ji netlačila.*¹⁷

Tato kniha obsahuje také zvyky související s nemocemi. Dříve byli lidé schopni zajistit si léčbu i bez pomoci odborníka:

*Onemocněl-li někdo, lékař k tomuto nebyl zavolán; léčilo se domácími prostředky, neboť mnohé babičky dříve „léčbě“ rozuměly.*¹⁸

V této knize nalezneme rovněž zvyky spojené s úmrtím, což dokazuje, že tento jev je součástí života každého člověka.

*U nás ve Branné bývala mrtvola pravidelně vystavena k poslednímu se rozloučení na pohřeb se dostavivších ve světnici; zřídka kdy venku.*¹⁹

Lidové písně, říkadla a koledy

Lidovou písní rozumíme spontánní zpěvní žánry, jejichž nositelem byly hlavně lidové venkovské vrstvy a městské vrstvy v době národního obrození a které se vyznačují specifickými formálními rysy danými typovým základem tvůrčího a interpretačního procesu.²⁰

Dělení písní:²¹

1. Písně svatební

2. Písně pohřební

¹⁵ JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VII.* s. 82

¹⁶ JANDA, J. *Brannské obrázky, část II.* s. 39

¹⁷ JANDA, J. *Brannské obrázky, část III.* s. 12

¹⁸ Tamtéž s. 13

¹⁹ JANDA, J. *Brannské obrázky, část III.* s. 15

²⁰ Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda, díl III., Lidová kultura.* s. 312

²¹ Tamtéž s. 314-316

Existuje také další typologie písní, například dle J. Horáka a O. Zicha (písně obřadní, lyrické, taneční, epické)

3. Písňe pracovní

4. Písňe milostné

Říkadla jsou spojena především s dětským folklórem. Dětským folklórem rozumíme jednak vlastní tvorbu dětí (říkadla, dětské písňe, hry), jednak část projevů dospělých určených dětem (říkadla a hry s batolaty) a konečně i hry a výroční obyčeje, které ztratily svou původní funkci v životě dospělých. Většina folklórních projevů dětského věku je provázena drobnými slovesnými útvary, různými popěvkami a především říkadly, používanými nejčastěji jako rozpočítadla. Říkadla mají funkci rozčítávací nebo škádlivou anebo se pojí k různým situacím dětských her.²²

Koleda doprovázela zimní a jarní období, dobu příprav před zahájením a rozvinutím polních prací a pastvy. Konala se v době, v níž nemohoucnost pracovně působit na přírodu vyvolávala iracionální prostředky a „zbožná“ přání, o nichž se věřilo, že mohou působit na budoucí úrodu. Avšak již z dob středověku a potom až do novější doby se shledáváme s koledou, která byla prostředkem zlepšení se nuzného životí chudých sociálních vrstev.²³

Lidové písňe, říkadla a koledy nacházíme v knihách *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska, díl III., Z Podkrkonoší, díl III., VI., VII.*

Ve třetím dílu knihy *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska* najdeme dětská říkadla, jako příklad uvádím jedno z říkadel rozpočítávacích:

*Jeden, dva, tři,
my jsme bratři,
a ten čtvrtý bubeníček
házi pecky přes rybníček,
ať jde z kola ven.*²⁴

Třetí díl *Z Podkrkonoší* obsahuje kapitolu *Z Krkonošských písniček*, zde zmiňují písničku *O sedlácích*. Píseň je důkazem toho, jak velký smysl měla pro člověka práce.

*Věze sedlák hnůj a hnůj a hnůj!
Naložil ho dvě lopaty,
uvázl s ním mezi vraty.
Hola, plosa, hnij a hnij a hnij!*²⁵

Do šestého dílu *Z Podkrkonoší* spadá velké množství říkadel, pro zajímavost zde některá

²² Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda, díl III., Lidová kultura.* s. 300-301

²³ Tamtéž s. 240

²⁴ JANDA, J. *Obyčeje, zvyky, pověry a věštby českého Krkonošska, díl III.* s. 30

²⁵ Tamtéž s. 172

uvádím, například říkadlo o pomlázce:

*Chystej si pomlázku,
můj zlatý obrázku
chystej si vajíčko obarvené;
neboť možno není,
moje potěšení,
že na tě tvůj milý zapomene.*²⁶

Ve stejném díle je obsažena i velikonoční koleda:

*Teta, teta, tetička,
darujte mi vajíčka,
nedáte-li mi vejcem
ukradnu já vám strejce,
potáhnu ho za nohy
od vašich až do Prahy.*²⁷

V sedmém dílu knihy *Z Podkrkonoší* najdeme také lidové písně a říkadla. Nejvíce se zde objevují velikonoční a vánoční koledy, kterými lidé oslavovali dva důležité svátky roku.

Velikonoční koleda:

*Já jsem malej chocholáč,
přišel jsem k vám pro koláč,
koláče mi dejte,
nic se mi nesmějte,
budete-li se mně smát,
musíme mně čtyry dát.*²⁸

Vánoční koleda:

*Gloria, Gloria, lidé poslouchejte.
Na nebi hvězda svítí, jen se podívejte.
Jaké to světlo, pro obloha jasná?
To nad Betlémem svítí hvězda krásná.*²⁹

²⁶ JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VI.* s. 2

²⁷ JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VI.* s. 199

²⁸ JANDA, J. *Z Podkrkonoší, díl VII.* s. 68

²⁹ Tamtéž s. 78

2.4 Pověst, třídění pověstí a jejich žánrové varianty

Pověst

Na rozdíl od pohádky chápou vypravěči i posluchači pověst jako povídku o reálné události, neboť v ní bývají udány konkrétní místa děje, čas i osoby. Proti pohádce ustupuje u pověsti do pozadí funkce zábavná a umělecká a sílí prvek vysvětlující a poučný. Je to výraz lidových vědomostí o světě, představ o souvislostech věcí a vztahů, pověrečných představ i básnivě fantazie.³⁰

Typologií pověstí se zabývalo několik autorů³¹. Při kategorizaci třídění pověstí jsem postupovala podle Evy Koudelkové³² z důvodu pro mě lepší orientace. Její třídění vypadá následovně:

Historická pověst

Podává svědectví o významné události, nebo je spojena s reálnou historickou postavou.

- Antifeudální pověst

Jedná se o žánrový podtyp historické pověsti. Vypráví o krutém chování pánů k poddaným. Páni jsou většinou potrestáni posmrtnými tresty.

- Zbojnická pověst

Tato pověst je variantou antifeudálních pověstí. Hlavní postavou bývá ušlechtilý loupežník, který je idealizovaný, tj. vždy se chová tak, že „bohatým bere“ a „chudým dává“.

- Pověst o ukrytých pokladech

Tento podtyp historické pověsti obsahuje ukrytý poklad, který čeká na nálezce, kterým je většinou chudý venkovan toužící po lepším životě.

Erbovní (heraldická) pověst

Pověst ukazuje způsob, jak získat erb nebo šlechtický titul.

Národní pověst

Národní pověsti jsou pověsti, které mají význam pro celý národ; pokud se týkají hlavně národních bohatýrů (héroů), nazývají se také pověsti bohatýrské nebo héroické. Nejstarší dějiny každého národa začínají pověstmi; české národní pověsti vypravují o praotci Čechovi, o Krokovi a jeho dcerách, o Libuši, o Přemyslu aj. a nalézáme je již v kronice Kosmově a Dalimilově.³³

³⁰ Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda, díl III., Lidová kultura*. s. 269

³¹ POUROVÁ, L.; KLÍMOVÁ, D.

³² KOUDELKOVÁ, E. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. s. 7-8

³³ Volně podle https://cs.wikisource.org/wiki/Ottův_slovník_naučný/Pověst

Místní pověst

Váže se k určitým místům nebo k jednotlivým předmětům, jako je například strom, jeskyně, skála. K místní pověsti patří žánrové typy - pověst etymologická a etiologická.

- Etymologická pověst

Tento typ pověsti vysvětluje, jak vznikly místní názvy.

- Etiologická pověst

Tato pověst vysvětluje původ staveb, přírodních jevů, věcí.

Pověrečná povídka

Vypráví o setkání člověka s nadpřirozenými postavami či silami. Reálný svět se tu střetává se světem nereálným. Nadpřirozené postavy zasahují do života lidí, což většinou končí tragicky.

Povídky ze života

Podávají svědectví o tom, co sám vypravěč zažil, slyšel nebo prožil jako svědek nějaké události.

Pověsti o lidech

Jedná se o pomezí útvar. Patří sem pověsti o lidech, kteří mají výjimečné vlastnosti, o lidských povoláních, kolektivech a o osudech lidí.

Typologie Jandových pověstí

Při zkoumání Jandova díla jsem sama navrhla možnou typologii jeho pověstí.

Třídění pověstí je mnohdy velmi obtížné, motivy v pověstech se překrývají, a nelze tedy jednoznačně určit například to, zda je pověst pověrečná, nebo místní. Právě tento problém se u Jandy velmi často objevuje, z toho důvodu se u pověstí zaměřuji na to, jaký motiv v dané pověsti převažuje. Typologie Jandových pověstí není příliš pestrá, což nám ukáže samotné rozdělení. Nejfrekventovanější jsou pověsti místní, toto zmiňuje i on sám ve svých dvou knihách *Horní Branná I., II.*

Místní pověst

Při zařazování pověstí jsem se řídila tím, který motiv v pověsti převažoval, v tomto případě se jednoznačně jedná o místní motiv.

Patří sem pověsti O Diblíkovi, O černokněžníku Vejrychovi, O černokněžníku Vejrychovi (Řada druhá), Černokněžník Zelinka, Štvanice, O Roupovi, Diblíkovy pomsty, O Jilemnicích, O kapliče sv. Isidora, O kaštanové aleji, O kostelíčku Božího těla, O kanci na druhém kopci, Bezhlaví jezdci, Prasečí kámen, O kýchání na Koptíkově hati, O diblíku, Pověst o tajemném pohřbu, Pověst z Kruhu, Prklín, O Štěpanickém hradě, O původu kříže v Horní Sytové, Pověst z Jablonce nad Jizerou, Z Víchové, O černokněžnické knížce, Zakleté děti, Mláčení ve mlýně, O Prachovickém mlýnu, Stará cesta, Z Dolní Kalné, Z Dolní Branné.

Etymologická

Sem můžeme zařadit pověsti Odkud pochází jméno Principálek, O původu jména Žalý, O zámčisti, Proč říkají „u rasova mostu“, Pověst o původu obce Kundratice, Pověst o původu obce Křižlic.

Etiologická

Do této skupiny spadají pověsti O velkém kamenu mezi Klenčem a Brabencem, O původu bývalého kříže u Javorka, O původu starého kamene, O starém obrázku na Kozinci, Proč byla postavena socha sv. Karla Velikého na cestě do Branné, O Vlcích, Původ kamenného sloupku s křížkem blíže Vanclovým, O soše Panny Marie u Vejnarova mlýna, O balvanu pod Žalým, O původu kříže v Horní Branné, O kříži u Roztok, O divokém kanci u Javorka.

Pověst o ukrytých pokladech

Takové pověsti najdeme u Jandy pouze dvě: Zikmundův poklad, Pověst o večerním hradě.

Pověrečná

Z pověrečných pověstí můžeme jmenovat O vodníkovi a jeho dcerách, Meluzína, O černokněžníku Hilbertovi, O hastrmanovi, O Vodníkovi, Pověst z Dolních Štěpanic, Strašidla u špitálu.

Z výše uvedeného rozdělení je patrné, že u Josefa Jandy jsou zastoupeny především tři typy pověstí: místní, historická a pověrečná; přičemž mezi místními pověstmi nalezneme i jejich žánrové podtypy (pověst etymologickou a pověst etiologickou), a naopak z historických pověstí nacházíme pouze podtyp pověsti o ukrytých pokladech. Rozdělení těchto pověstí jsem věnovala značnou část

svého bádání, protože to není vždy jednoznačné a na první pohled patrné. Podle mého názoru toto dělení ukazuje nejen to, kterými pověstmi se Janda zabýval, ale také to, které pověsti se za jeho života nejvíce šířily.

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části této bakalářské práce je zkoumat konkrétní pověsti Josefa Jandy a pomocí srovnávací metody je porovnat s dalšími autory, kteří zpracovali tematicky podobné pověsti.

3.2 Použité metody výzkumu

Metody výzkumu: analytická a komparativní.

Analýza má ukázat způsob, jak Josef Janda zpracovával pověšťovou látku a jakých prostředků využil. Vybrané pověsti, které najdeme v knihách Josefa Jandy, poté podstupují srovnání s dalšími podobnými pověstmi, které zpracovali ostatní autoři.

3.3 Popis zkoumané látky

Pro výzkum pověstí byly použity tyto publikace:

1. HORÁČEK, Jaromír. *Hadí štěstí*.
2. HORYNA, Václav. *Pověsti z českého severovýchodu*.
3. JANDA, Josef. *Horní Branná I*.
4. JANDA, Josef. *Horní Branná II*.
5. JIRSA, Roman. *Vůz hrůzy, smrti*.
6. KUBÍN, Josef Štefan. *Lidové povídky z Podkrkonoší*.
7. KOLÁČEK, L. Y. *Tajemné stezky Podkrkonoší*.
8. LUŠTINEC, J. *Jilemnice – brána západních Krkonoš*.
9. STRÁNSKÝ, J. *Strašidla a čarování v Krkonoších*.
10. Studenecký zpravodaj
11. WENIG, Adolf. *České pověsti*.

3.4 Analýza místních pověstí

3.4.1 Pověst *O černokněžníku Vejrychovi a její různé varianty*

Pro první analýzu jsem si vybrala pověst s názvem *O černokněžníku Vejrychovi*, kterou zpracovalo mnoho dalších autorů.

Tuto pověst zaznamenal Josef Janda v knize *Horní Branná I.*, zde autor uvádí, že podobných pověstí o Vejrychovi kolovalo více, bohužel však upadly v zapomnění. Další pověsti o Vejrychovi najdeme hned ve druhém dílu knihy *Horní Branná*, i zde se pověst nazývá *O černokněžníku Vejrychovi*, ale příběhy jsou tematicky odlišné. Obě knihy zpracovávají pověst tím způsobem, že se nejedná pouze o jedno vyprávění, ale při čtení se dozvídáme několik příběhů o životě černokněžníka Vejrycha. Podobné složení jako Janda nabízí také Roman Jirsa ve své knize *Vůz hrůzy, smrti* z roku 2000 v pověsti s názvem *Vejrych*, Jaromír Horáček v knize *Hadí štěstí* (1999) věnuje Vejrychovi samostatnou kapitolu s názvem *Hejtman Weyrych z Gensensfelsu*. Oba autoři mají své knihy rozděleny na jednotlivé podkapitoly, tematicky jsou však shodné s Jandovými pověstmi. Naopak u Václava Horyny v díle *Pověsti českého severovýchodu* z roku 1947 v pověsti *Černokněžník Vejrych* a u Adolfa Weniga v knize *České pověsti* (1975) v pověsti s názvem *O černokněžníkovi z Jilemnice* najdeme ucelenou pověst, ve které se objevují stejná témata jako u Jandy.

Jak už jsem zmiňovala na začátku kapitoly, v knihách *Horní Branná I., II.* se objevuje více příběhů v jednom. Při analýze textu budu pracovat se všemi příběhy, které jsou tematicky podobné pověstem již zmiňovaných autorů. Aby byl výzkum pověstí přehlednější, zaměřím se na jednotlivé motivy v Jandových pověstech, které budu pomocí srovnávací metody porovnávat se stejnými motivy dalších autorů.

Motiv postavy Vejrycha

Josef Janda v prvním díle vysvětluje, kdo to vlastně Vejrych byl. Můžeme si také povšimnout toho, jak Janda Vejrycha nazývá:

Hejtman Václav Vejrych byl známý kouzelník a černokněžník, jenž svým uměním získal mnoho pokladů, ty uloženy byly v rozsáhlých sklepích pode „Dvorem“ a táhnou prý se až pod silnici i k „haltýři“ za dráhou.³⁴

³⁴ JANDA, J. *Horná Branná I.* s. 205

Jinou verzi můžeme najít u Adolfa Weniga v knize *České pověsti*. Zde autor nazývá Vejrycha jiným jménem a zmiňuje také konkrétní místo, kde žil.

*Povídá se, že žil kdysi v Jilmu u Jilemnice bohatý zeman, starý mládenec, jmenoval se Vejrych. Tomu se však dařilo; z polí sklídl nejlepší úrodu, dobytek měl nekrásnější z celé vsi.*³⁵

Téměř stejné zpracování nacházíme také u Václava Horyny v díle *Pověsti českého severovýchodu*:

*V Jilmu u Jilemnice žil kdysi bohatý zeman. Jmenoval se Vejrych a byl starý mládenec. Hospodářství se mu dařilo jako nikomu jinému. Na polích měl nejlepší úrodu, dobytek jako válečky.*³⁶

Jinou verzi nabízí Roman Jirsa v díle *Vůz hrůzy, smrti*. Zde se liší jméno postavy Vejrycha, nezmiňuje se o jeho bohatství a autor v pověsti zmiňuje místní a časovou konkretizaci.

*Po celou třicetiletou válku, a ještě několik let před a po ní, svíral pevnou rukou otěže vlády na Jilemnicku hejtman Vejrych – celým jménem Jan Weyrich z Gemselfelsu.*³⁷

Podobné vyprávění se objevuje u Jaromíra Horáčka v knize *Hadí štěstí*. Opět zde máme místní a časovou konkretizaci, jméno Vejrycha je téměř shodné jako u Jirsy, liší se pouze samohláska i a v názvu Gemselfelsu použil Horáček souhlásku n oproti Jirsovi, který má v názvu l.

*Výkonavatelé vrchnostenské vůle byli panští hejtmané, většinou z nižší šlechty. V rozdělené Jilemnici to byl na její „hoření straně“ Jiřík Hartman z Hartenštejna – a na „dolení straně branské“ Václav Weyrych z Gemselfelsu, týž, jehož osobnost obestírá závoj lidových pověstí o „Vejrychovi“, odrážejících vzrušenou atmosféru pobělohorské doby.*³⁸

Motiv čarodějnické knihy

Dále se v komparaci zaměřuji na Vejrycha a jeho čarodějnickou knihu, jak zmiňuje Janda ve druhém dílu knihy *Horní Branná*:

Vejrych nebyl doma a jeho zvědavý služebník si prohlížel knihy. Náhodou otevřel čarodějnickou knihu a začal číst. Bylo to prý v neděli z rána, zrovna chodili lidé do kostela. Sluha četl a najednou do pokoje vlétlo dvanáct černých ptáků, kteří proti němu mávali hrozivě křídly. Byli to prý čerti, kteří se dostavili k službám Vejrychovi. Zeptali, co si pán přeje a sluha odpověděl, že mají veškerou mrvu na okolních polích rozházeti a zaorati, stalo se. Když se Vejrych vrátil, uvedl vše do pořádku a kouzlo zmizelo, ale když šli lidé z kostela, viděli, že mrva je na okolních polích

³⁵ WENIG, A. *České pověsti*. s. 142

³⁶ HORYNA, V. *Pověsti českého severovýchodu*. s. 188

³⁷ JIRSA, R. *Vůz hrůzy, smrti*. s. 124

³⁸ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 89

zaoraná, což dříve nebylo.³⁹

Další verzi uvádí také Janda ve stejné knize:

*Služebník přišel k Vejrychovi a nenašel ho doma. I jemu zvědavost nedala při spatření čarodějné knihy. Četl a najednou něco spadlo ze stropu – jedna noha – po chvíli druhá noha – pak trup – hlava – ruce – a před zděšeným zvědavcem stojí čert, chystaje se ho roztrhati. Vejde do dveří Vejrych, čerta zapudí a souseda přísně pokárá.*⁴⁰

Velmi podobné vyprávění, které má Janda v první verzi, najdeme u Horáčka. Pověst je oproti Jandovu příběhu časově konkretizovaná: *Jednou v neděli hledal Vejrychův čeledín marně svého pána.*⁴¹

Velmi nápadné je u Horáčka vypuštění slovesa: *Čekal, naslouchal, pootevřel dveře i do temné kuchyně – ani živá duše.*⁴² Poukazuje na to na způsob, jakým Horáček pracuje s jazykem a stylem.

U Weniga nacházíme postavu přespolního chasníka, který ze zvědavosti začne číst černou knížku. Při čtení se objeví devět černých chlapíků místo dvanácti černých ptáků. Zde se ale Vejrych vrátí dříve, než chasník stačí chlapíkům zadat práci. Ti na rozkaz Vejrycha odcházejí na pole rozházet kupky hnoje.

Stalo se jednou, že přišel do Vejrychova statku přespolní chasník s nějakým vyřízením. Vejde do stavení, nevidí nikoho, otevře dveře do světnice, ani tam živé duše. Napadlo ho, snad jsou někde vzadu ve dvoře, počká, však někdo přijde. Posadil se a čeká. Na stole ležela černá knížka, chasník z dlouhé chvíle vzal ji do ruky a listoval v ní. Nějakou neznámou řečí byla psána, divná slova to byla. Chasník si je začal z dlouhé chvíle přeříkávat, k smíchu mu byla. Ale najednou ho smích přešel; to když vzhlédl od knížky a vidí před sebou stát černé chlapíky – devět jich bylo. Hledí naň upřeně a jeden povídá hlubokým hlasem: „Co poroučíš, pane, pověz honem!“ Chasník zůstal leknutím, jako když do něho nůž vrazí. Ani hnout se nemohl, hrdlo měl jako zadržnuté. Tu se otevrou dveře, stojí v nich Vejrych. Spatřil, co je, a hned těm černým nakazuje: „Na pole půjdete, rozházíte tam kupky hnoje!“⁴³

Stejně znění pověsti nabízí také Václav Horyna a jeho pověst *Černokněžník Vejrych*. V pověstech obou autorů nacházíme i podobný jazykový materiál: například sloveso *smlčel*, pouze Adolf Wenig použil záporný výraz *nesmlčel*. Autoři používají společně i hovorové výrazy pro

³⁹ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 112

⁴⁰ Tamtéž s. 122

⁴¹ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí.* s. 13

⁴² Tamtéž s. 13

⁴³ WENIG, A. *České pověsti.* s. 150

přiblížení jazyka lidového vyprávění: *měls, žes, mohls, cos*.

Horáček v podkapitole *Vejrych a sousedé* popisuje také takovou příhodu. Ta se velmi podobá druhé verzi, kterou uvádí Janda:

*Vstoupil s uctivým pozdravením a čepicí v ruce. Nikoho však ve světnici nezastal. A zase ta silná kniha na stole, co si už o ní lidé povídali. Nevěřil, zvědavost byla mocnější, má přece pro strach uděláno! Směle přistoupil ke stolu, namátkou otevřel a četl. Rána a za ní rachot seshora, jako by po půdě někdo s trakařem jezdil. Od stropu visí chlupatá noha. Teď spadla vedle něho. Takhle to pokračovala dál. Když se soused probral z mrákot, stál před ním hrozitánský čert. V tom vešel Vejrych. Provinilec koktal, zapomněl, co chtěl, a utíkal domů jako vyplašený zajíc.*⁴⁴

Opět se zde objevuje pro Horáčka příznačné vypuštění slovesa: *Hned slunce – a zase mrak, hned líc – hned rub*.⁴⁵

Motiv vojáků

Josef Janda ve své knize *Horní Branná I.* zmiňuje pověst o tom, jak Vejrych nasypal do měděnce otruby, říkal čarodějnická slova a vyskakovali vojáci v plné zbroji. S nimi šel Vejrych na Hrubý kopec v Jilemnici. Když se vrátil domů, skákali vojáci zase zpět do měděnce, kde se opět proměnili v otruby.

Shodnou pověstovou látku zpracoval také Jaromír Horáček v podkapitole *Vejrychovo vojsko*. V pověsti je zmíněna místní konkretizace, a to také Hrubý kopec v Jilemnici, stejně jako u Jandy.

Tento motiv se objevuje také u Romana Jirsa, kde je téma pověsti opět stejné. V čem se však Jirsa liší, je to, že pověst místně nekonkretizoval jako předešlí autoři. Horáček i Jirsa oproti Jandovi více rozvádějí příběh, a tím zpomalují děj. Janda je oproti těmto autorům velmi stručný. Téma pověstí je však u všech tří autorů stejné a žádné výrazné odlišnosti jsem mezi jednotlivými variantami nezaznamenala.

Motiv smrti

Ve druhém díle *Horní Branná* Janda vypráví, že Vejrych zemřel a jeho mrtvola byla dána do sklepa. Zde měla jedna děvečka vždy v noci hlídat. Přejde do sklepa, mrtvola je tu. Na chvíli si zdřímne, probudí se asi v deset hodin večer a Vejrych je pryč. Teprve ráno byla mrtvola opět na svém místě. To se opakovalo vždy po tři noci.

⁴⁴ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s.15

⁴⁵ Tamtéž s. 15

Zde si můžeme všimnout opět Jandovy stručnosti. Zmíní jen základní linii pověsti a dále už nic nerozvádí. I jeho jazyk a styl je velmi strohý.

Pověst je časově konkretizovaná a objevuje se zde číslo tři, která označuje, že se něco třikrát opakovalo, což je motiv příznačný pro pohádky. Číslovka tři se objevuje také u Jirsy:

*Vejurych zemřel v létě, přenesli tedy jeho rakev do chladného sklepa, a jak bylo tehdy zvykem, po tři noci u mrtvého držet stráž přikázáno.*⁴⁶

Triáda je u Jirsy ještě více rozvedena, první noc hlídá tělo děvečka, což je stejné jako u Jandy. Další dvě noci hlídá tělo vysloužilý voják Jakub, tedy postava navíc, která se u Jandy nevyskytuje. Příběh zůstává stejný, Jakub také usne a Vejurych zmizí, ale ráno je tělo opět v rakvi.

Téměř stejný příběh popisuje také Horáček v podkapitole *Noční stráž*. Triáda je zde také rozvedena, ale ještě více než u Jirsy. První noc hlídá tělo děvečka, která usne a po probuzení postrádá Vejurychovo tělo, ráno je opět na svém místě. Na druhou noc nastupuje také vojenský vysloužilec, ale není pojmenován. Třetí noc hlídá Vejurycha místní chlapík, tedy další postava navíc oproti Jirsově pověsti. Příběh však zůstává stejný, ráno je Vejurych zase na svém místě.

Motiv pohřbu

Janda ve svém prvním dílu vypráví, jak o Vejurychově pohřbu byla veliká bouře a krupobití. Když vynášeli rakev z domu, viděli lidé Vejurycha, jak sedí rozkročen na hřebeni střechy (Janda uvádí, že podle jiných vykukoval z vikýře) a „*hrál na nos*“,⁴⁷ otevřeli rakev a v ní byl koňský ocas.

Horáček tuto pověst vypráví v podkapitole *Vejurychův pohřeb*, kde odkazuje na obyvatele Jilemnice:

*Však by vám lidé na Jilemnici pověděli, že sotva vyšel smutný průvod za hlasů zvonů, ministrantských zvonků a zpěvu církevních písní, rozpoutala se strašlivá bouře.*⁴⁸

Citace zmiňuje ošklivé počasí při Vejurychově pohřbu, což je stejný motiv jako u Jandy. Horáček věnuje popisu počasí více textu, vypráví také o vylití řeky Jilemky, která podle svědectví trápila lidi už dříve. V této verzi se Vejurych objeví rozkročen na hřebenu střechy a v rakvi byl koňský ocas, obdobně jako u Jandy.

Již jsem poukazovala na to, že sám Janda uvádí verzi, ve které Vejurych vykukoval z vikýře, toto tvrzení dokládá i Adolf Wenig:

⁴⁶ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 125

⁴⁷ JANDA, J. *Horní Branná I.* s. 205

⁴⁸ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí.* s. 23

A říkali, že prý když průvod vycházel ze statku, spatřil někdo Vejrycha, jak se dívá z vikýře.⁴⁹

Stejná verze se objevuje také u Václava Horyny:

A povídalo se, že když vycházel pohřební průvod ze statku, že bylo Vejrycha vidět, jak se dívá z vikýře na půdě.⁵⁰

Příběhy nejsou dále rozvedeny, zmíněna je pouze základní linie jako u Josefa Jandy, ale ani v jedné z těchto pověstí se nevyskytuje koňský ocas.

Motiv kočárů a koní

Josef Janda vypráví ve své pověsti z knihy *Horní Branná I.* o tom, jak Vejrych po své smrti denně o půlnoci strašil.

Kolem dvora ku Branné uhánělo dvanáct skvostných kočárů, tažených párem černých koní. V každém byl jeden černý pán – čert – v posledním sám Vejrych. Aby to přestalo, obrátili se lidé k moudré bábě Toufilce, která uměla zažehnávat. Toufilka vzala svěcenou vodu, křidu a cihlu, nový režný pytel. A tak na křižovatce u Roztok očekávala před půlnocí příjezd černých pánů. Jede první, Toufilka se ptá: „Kde je Vejrych?“ „Ještě na pražském mostě“, odpoví černý pán. Podobně se táže druhého, třetího. Jede jedenáctý kočár. Toufilka pokropí cihlu svěcenou vodou, když se dvanáctý kočár přiblížil, hodí po Vejrychovi cihlou, zasažen upadne na zem, ale hned se promění v černého kocoura. Toufilka ho chytne do pytle, zaváže a hajdy s ním na pusté hory. Na Benecku v jedné chalupě odpočívala. Pytel s kocourem shodila v síni po schody. Hospodářovy děti slyší mňoukání, jdou do síně, uvidí pytel a už už ho chtějí rozvázat, když vyjde Toufilka. Sebere honem pytel s kocourem a odnese ho do čertovy zahrady, kde kocoura pustila. Tam ho prý čerti roztrhali.⁵¹

Podobnou látku zpracovává také Jaromír Horáček v podkapitole *Vejrych a bába Nezbedka*. Jak už samotný název podkapitoly prozrazuje, hlavní postavou je zde místo báby Toufilky bába Nezbedka. Co však mají pověsti společného, je místní a časová konkretizace:

A tak noc co noc slychávali Jilemničtí kolem půlnoci, jak po silnici od Roztockého háje podle dvora k Branné hrčí kočáry.⁵²

Horáček věnuje detailnější popis koňům a kočárům. Používá bohatý jazyk, nejčastější je využití přívlastku shodného. K porovnání s Jandou přikládám citaci popisu koní a kočárů:

Do každého povozu byl zapražěn pár nádherných vraníků, kteří se vzpínali a letěli jak vítr,

⁴⁹ WENIG, A. *České pověsti*. s. 143

⁵⁰ HORYNA, V. *Pověsti českého severovýchodu*. s. 189

⁵¹ JANDA, J. *Horní Branná I.* s. 206

⁵² HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 26

jen kopyta zvonila o kamení. Jejich postroje se leskly zlatem a stříbrem. I kočáry byly skvělé, na vysokých kolech, otevřené, s broušenými svítilnami, které zářily krvavými světly. ⁵³

Horáček svou pověst ještě obohatil o modlitby:

*Kříž boží přes dům leží,
kdo v něm leží – anjel Boží,
vstupuje ze čtverých koutů,
pěti dveří,
nepřístupuje k mému loži,
až přečtu hvězdy na nebi,
šlépěje na zemi,
listí na stromech,
písek v moři,
trávu na zemi.
Dopomáhej mně
Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch Svatý.
Amen.* ⁵⁴

Příběh se jinak výrazně neliší od Jandovy verze.

Václav Horyna zařadil tuto pověst také do své knihy *Pověsti českého severovýchodu*. Hned na začátku však použil jinou místní konkretizaci:

V noci přijížděl do Hrabačova k Jilmu kočár a zamířil vždycky do statku. ⁵⁵

V jednom kočáře jezdil Vejrych společně s nějakou paní, která byla černě oblečena, to u Jandy také nenacházíme. První, kdo se tomu snažil zabránit, byla bába zařikávačka, které se to nepovedlo. Vydal se tedy hospodář na Pecku a vyhledal pohodného, ten prý pomůže. Opět se zde jedná o odlišné vyprávění oproti Jandovi a bábě Toufilce. Dále se však vše odehrává stejně. Chyceného kocoura však odnáší v pytli do Jilmu hospodářovi. Nakonec Vejrycha ani čerti neroztrhají, ale společně ho hospodář a pohodný zakopou v lese.

Verze Adolfa Weniga se opět od Horyny příliš neliší. Jediným rozdílem je to, že zde chybí postava paní oblečené v černý šat. Jinak se i u Weniga objevuje postava pohodného z Pecky a vše se odehrává také v Hrabačově a Jilmu. Dokonce obě pověsti obsahují stejný jazykový materiál: *hanebník, hahou, hohó, zařikávačka, kropáč.*

⁵³ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 27

⁵⁴ Tamtéž s. 27

⁵⁵ HORYNA, V. *Pověsti českého severovýchodu*. s. 190

Shrnutí

Díky této analýze jsme mohli nahlédnout na různé zpracování pověsti pěti autory, z nichž každý svým způsobem danou pověst obohatil.

Došla jsem k závěru, že Josef Janda je ve svých pověstech opravdu velmi zkratkovitý. Jasně a stručně sdělí základní linii příběhu bez dalších jazykových nebo stylových zvláštností.

Jaromír Horáček se velmi často rozepisuje do detailu, i když základní linie zůstává stále věrná té Jandově. Velmi blízký Horáčkovi je i Roman Jirsa. Dokládá to také fakt, že pokud nějaký motiv Horáček zpracoval, najdeme ho i u Jirsy.

Co se týká Weniga a Horyny, můžeme říci, že tito autoři se od sebe neliší ani tématy, ani stylem vyprávění. Když jsem četla a porovnávala jejich pověsti, autoři se téměř ve všem shodovali. Z toho důvodu často zmiňuji jejich podobný jazyk i celé pojetí tématu.

Myslím si, že podle zastoupenosti pověsti byl Vejrych opravdu velmi frekventovaným tématem pro předešlé generace. Dokládá to jak počet příběhů (motivů), tak také verze, které jsem měla možnost porovnávat.

Pověst O Roupovi

Pro porovnání uvádím pověst Josefa Jandy *O Roupovi* z knihy *Horní Branná II.* která je v mnoha motivech velmi podobná pověsti o Vejrychovi.

Motiv postavy Roup

Roupa pocházel také z Branné. Byl zlým úředníkem a utiskoval občany ze vsi. Stejně tak jako Vejrych, byl i Roupa velmi bohatý a mocný:

*Byl prý v brannském zámku kdysi zlý úředník, utiskovatel lidu. O němž se vyprávělo, že má spolky se zlým duchem. Boháč byl veliký.*⁵⁶

Motiv smrti

U Vejrycha se objevuje stráž, která má mrtvolu Vejrycha po tři noci hlídat. Toto u Roup přímo nenacházíme, ale i zde se lid postaral o to, aby jim mrtvola černokněžníka nezmizela:

*Že byl černokněžníkem, svázali ho sluhové řetězy a vložili do rakve.*⁵⁷

⁵⁶ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 114

⁵⁷ Tamtéž s. 114

Motiv pohřbu

Janda ve své pověsti o Vejrychovi vypráví, že když otevřeli rakev, tělo Vejrycha bylo pryč. Mrtvola Roupou, ač byla svázaná řetězy, se také dostala z rakve ven. Nakonec vše dobře dopadlo, Roupou chytili a rychle pohřbili:

Při obřadech pohřebních v kostele řetězy v rakvi prý praskly a Roupou ku zděšení všech vyskočil z rakve. Chytilo ho několik srdnatých mužů. Jedna babička měla prý kožený pytel, ten na Roupou hodili a zašili i vložili znova do rakve. Při pochování praskly silné provazy a rakev se hřmotem spadla do hrobu, který byl rychle zasypán.⁵⁸

Pověst Černokněžník Zelinka

Pro srovnání zmiňuji ještě pověst od Josefa Jandy *Černokněžník Zelinka* z knihy *Horní Branná II.*, která má rovněž některé motivy shodné s pověstí *O černokněžníku Vejrychovi*.

Motiv kočárů a postavy Zelinky

I tento motiv nacházíme v pověsti o Vejrychovi. Zde se černokněžník Zelinka také rád proháněl v kočáře. Byl velmi panovačný, stejně tak jako Vejrych a Roupou. Když Zelinku někdo oslovil, jeho věta začínala:

„Já pan Zelinka...“⁵⁹

Motiv smrti

Černokněžník Zelinka sedával skoro každý den na zámecké střeše, někdy i na komíně, takže kvůli němu nemohli často topit. Když zemřel, nesli jeho rakev a lidé ho viděli, jak sedí právě na střeše zámku a vysmíval se jim:

„Lehký, lehký?“⁶⁰

Právě tento motiv nacházíme u Vejrycha, když lidé vynášeli rakev z domu, viděli, jak Vejrych sedí rozkročen na hřebeni střechy a „*hrál na nos*“⁶¹ také se tedy všem vysmíval.

Zde jsem pro zajímavost uvedla kromě Vejrycha další dva černokněžníky, kteří se v Horní Branné vyskytovali. Můžeme vidět, že obec měla před těmito postavami veliký respekt a vzniklo díky tomu více druhů pověstí.

⁵⁸ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 114

⁵⁹ Tamtéž s. 155

⁶⁰ Tamtéž s. 155

⁶¹ JANDA, J. *Horní Branná I.* s. 205

3.4.2 Pověst *O diblíkovi a její různé varianty*

Pro další analýzu jsem si vybrala pověsti *O diblíkovi*, které zpracoval Janda a mnoho dalších autorů.

Pověsti *O diblíkovi* zpracoval Josef Janda v obou dílech knihy *Horní Branná*, jsou však tematicky odlišné. Mezi další autory patří Josef Stránský, který zpracoval tuto pověst v knize *Strašidla a čarování v Krkonoších* (2014). Kniha je členěna podle jednotlivých vesniček a v každé jsou zaznamenána vyprávění starých lidí:

Z Jestřabí

Vypravovala Nechanická, 82 let – Diblík

Z Benecka

Vypravovala Barbora Novotná, 79 let - Diblík

Z Křižlic

Vypravoval Jan Rieger, 70 let – Diblík

Z Branné

Vypravoval Řehoř, přes 70 let – O diblíkovi – Obsah

Pověst zaznamenal také Josef Štefan Kubín v knize *Lidové povídky z Podkrkonoší* (1964), zde pověst nese jméno *Diblík*. Jako posledního autora jsem zvolila Jaromíra Horáčka a jeho knihu *Hadí štěstí* (1999), ve které se nachází pověst s názvem *Diblík*.

V pověstech Josefa Jandy se objevuje více témat a nejedná se pouze o jedno vyprávění, z toho důvodu budu opět pověsti všech autorů porovnávat podle jednotlivých motivů.

Motiv obilí

Jako první motiv jsem zvolila ten, kdy je nalezen diblík jako černé mokré kuře, z lítosti je sebrán domů na usušení a po chvíli už hromadí cizí obilí do kupiček. Tento motiv se u autorů objevuje nejčastěji a u některých i v několika verzích.

Začnu Josefem Jandou, který vypráví příběh Josefa Blažka ze stráně, dokonce uvádí i číslo popisné 112. Ten našel mokré, zimou se chvějící černé kuře hned vedle lánu žitného pole. Vzal ho domů a dal uschnout na pec. Po chvíli šel kuře zkontrolovat a ono už dělalo tři hromádky obilí – žita, pšenice, ječmene. Manželka hned věděla, že je to diblík, rolník musel vrátit diblíka zpět, kde ho našel, aby je nestihlo neštěstí.

V pověsti Janda použil číslo tři pro počet kupiček obilí. Nacházíme zde tedy opět motiv triády, který je příznačný především pro pohádky. Pověst obsahuje jazykové ozvláštnění, Janda

v pěti větách použil přechodníky, což v předchozí pověsti *O Vejrychovi* nenacházíme.

Podobné vyprávění zpracoval také Jaromír Horáček v knize *Hadí štěstí*. Pověst je zasazena do vesnice Mrklův, kde sedlák našel na poli černou slípku. Byl to samozřejmě diblík, který dával obilí na hromádky. Raději odnesl diblíka zase zpět. Příběh se od Jandy neliší, ale u Horáčka nacházíme zajímavější jazykový materiál. Opět ve větě vypustil sloveso:

*Sedlák se šel mrknout na pec – páni milí, všude hromádky zrní!*⁶²

Kromě toho ozvláštnil pověst použitím rčení:

*Tolik filipa měl, že odmítl laciné štěstí.*⁶³

Hned další verzi zpracoval opět Horáček ve stejné knize *Hadí štěstí* (1999). Téma pověsti je však pořád stejné, liší jen tím, že se to stalo u Machytků a diblík se jim objevil ve stodole. V této Horáčkově druhé verzi jsem nezaznamenala žádný zvláštní jazykový materiál.

Nejvíce verzí tohoto motivu jsem našla u Josefa Stránského v knize *Strašidla a čarování v Krkonoších*. Největší zajímavost a zároveň i odlišnost od Jandy nacházíme v rovině jazykové, protože pověsti jsou psány v podkrkonošském nářečí.

První verze Josefa Stránského pochází z Jestřabí od paní Nechanické (82 let) a pověst se jmenuje *Diblík*. Tematicky je pověst zpracovaná stejně jako u předešlých autorů. Liší se pouze tím, že diblík nanosil hromádky do každého rohu, tedy implicitně se objevuje číslo čtyři, které není pro naši analýzu nijak výjimečné.

Druhou pověst *Diblík* vypravovala Barbora Novotná (79 let) z Benecka. Téma pověsti je opět podobné. Diblík má podobu černého kuřátka, které hromadí obilí do tří kupiček, tedy opět motiv triády.

Poslední verze pověsti *Diblík* pochází z Křižlic od Jana Riegera (70 let). Ani v této verzi jsem nenašla žádný rozdíl v tematické látce.

Motiv odměny pro diblíka

Jandova pověst pojednává o tom, že v Buluškově statku (čp. 112) měli pro štěstí diblíka, který jim nosil domů ukradené obilí. Za odměnu mu majitel poskytoval jídlo, o to se starala čeládka, která musela vždy od všeho nechat tři kusy pro diblíka. Jednou se diblík vrátil domů a vidí, že buchy jsou jen dvě, proto se naštvál a volal:

*„Jedna buchta, dvě buchty, třetí děvka snědla.“*⁶⁴

⁶² HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 134

⁶³ Tamtéž s. 134

⁶⁴ JANDA, J. *Horní Branná I*. s. 205

Diblík poté chalupu opustil a hospodáře i štěstí opustilo, navíc se obával, aby mu diblík nezapálil statek.

V Jandově pověsti se opět vyskytuje číslo tři, které je pro něj velmi typické. Z jazykového hlediska bych opět zmínila použití přechodníků.

Jako poslední pověst bych chtěla zmínit tu od Kubína s názvem *Diblík*. Zde měla selka diblíka a ten jí pomáhal dělat máslo (tomuto motivu se budu věnovat dále) a za odměnu mu musela vždy od všeho nechat tři kusy, konkrétně nyní tři buchty. Selka mu jednu snědla, diblík se rozhněval a selka musela odejít ze statku pryč. Kubín zpracoval podobnou verzi pověsti jako ostatní autoři.

Motiv výroby másla

Tento motiv se objevil u Jandy v pověsti, která nese název *Diblíkovy pomsty*. Pověst vypráví o dvou děvečkách, které musely stloukat máslo. Máslo z máselnice ale vždy vybírala hospodyně a děvečky poslala za jinou práci. Bylo jim divné, že do máselnice bylo dáno málo smetany, ale másla bylo vždy hodně. Postavily se jednou za dveře a klíčovou dírkou pozorovaly, co se ve světnici děje. Hospodyně vzala diblíka, postavila ho na okraj máselnice a řekla:

„Kakej, diblíčku, kakej.“⁶⁵

Na zvědavost služek diblík upozorňoval, ale hospodyně si výstrahy všimla až po dlouhé době:

„Děuka kouká dírkou.“⁶⁶

Vynadala jim a děvečky slíbily, že až se naskytne příležitost, odčiní to.

Hospodyně šla do Vambeřic a nařídila, aby starší služka dala vždy diblíkovi jídlo. Služka dala na kamna velmi horkou polévku, diblík netušil nástrahu a celý se popálil. Když se selka vracela domů, diblík jí oznámil, že ho selka popálila, a tak jí spálil statek:

„Děuka pálila, já pálil taky!“⁶⁷

Velmi výrazné je již známé použití přechodníků v Jandově pověsti.

Stejně zpracování nabízí také Josef Stránský ve své pověsti *o Diblíkovi*. Pověst vypráví stejný příběh jako u Jandy, dokonce nacházíme také identický jazykový materiál.

„Dibličku, ser! Dibličku, ser!“; „Děuka kouká dirkou.“; „Děuka pálila a já pálil taky.“⁶⁸

Stejnou pověst zpracoval i Josef Štefan Kubín v pověsti *Diblík*. Pověst vypráví také o selce, která měla diblíka, proto se jí velmi dařilo. Diblík pomáhal selce při výrobě másla, přitom je

⁶⁵ JANDA, J. *Horní Branná I.* s. 206

⁶⁶ Tamtéž s. 206

⁶⁷ Tamtéž s. 206

⁶⁸ STRÁNSKÝ, J. *Strašidla a čarování v Krkonoších.* s. 90

pozoroval pacholek, na kterého diblík upozorňoval. Selka si varování nevšímala a pořád nutila diblíka dělat máslo. Zde není nikdo potrestán, ani nepřichází odplata diblíka jako u předešlých autorů a místo děveček špehuje selku a diblíka pacholek.

Shrnutí

Pověst'ovou látku o diblíkovi zpracovalo pět různých autorů, přičemž každý z nich vytvořil osobitou verzi příběhu, které jsem měla možnost při analýze porovnávat.

Josef Janda obohatil své pověsti o četné přechodníky, které jsem v předešlé analýze nezaznamenala. Jeho dílo obsahuje více pověstí o diblíkovi, díky tomu je možné rozdělit pověsti na jednotlivé motivy.

Zdrženlivěji se k diblíkovi postavil Jaromír Horáček, který nám sice nabídl dvě verze pověsti u jednoho motivu, ale jinak neměl mnoho společných motivů s ostatními autory.

Je třeba vyzdvihnout přínos Josefa Stránského, který napsal své pověsti v podkrkonošském nářečí. Podrobněji se však podkrkonošskému nářečí budu věnovat až na konci své práce. Stránský nám nabídl také několik verzí čtení pověstí o diblíkovi a v mnohém se shodoval s Josefem Jandou.

Josef Štefan Kubín je velmi osobitý autor, motivy pověstí má stejné jako ostatní autoři, ale po svém si zvolí vyústění příběhu. Jazykové zpracování je stejně jako u Stránského charakteristické tím, že pověst je psána v podkrkonošském nářečí.

3.4.3 Pověst Prklín a její různé varianty

V další analýze se budu zabývat pověstí o Prklíně, neboli Purklíně či Pereklíně, jak uvádí Josef Janda ve své pověsti s názvem *Prklín* z knihy *Horní Branná I*. Další verzi pověsti jsem našla také v díle *Hadí štěstí* od Jaromíra Horáčka. Nakonec jsem pro analýzu použila pověst ze Studeneckého zpravodaje.

Jandova pověst není opět nijak rozsáhlá. Vypráví o tom, jak před několika lety stávalo město Prklín – Purklín – Pereklín mezi obcemi Roztoky u Jilemnice a Karlovem. Městu vládly dvě sestry, ta starší si vzala pána ze Mříčné. Jednou se dívala za svým mužem, jak odchází do Mříčné, naklonila se přes hradby, spadla do příkopu a zabila se. Na tom místě stojí kříž.

Janda ve své stručné pověsti použil místní konkretizaci a zmínil různé názvy města Prklín. Co se týče jazykového materiálu, nenarazila jsem na výrazné odlišnosti nebo zajímavosti. Pověst je opravdu velmi krátká a nabízí čtenáři jen základní linii příběhu. Spíše bude zajímavé, jak se další verze budou lišit a jak moc budou rozvedeny.

Nejdříve se budu zabývat pověstí ze Studeneckého zpravodaje, kde je autor pověsti neznámý, ale pověst byla zveřejněna, aby neupadla v zapomnění. Zde je pověst rozvedena o postavu rytíře, kterému zemřela manželka, s níž měl dvě dcery. Po otcově smrti se sestry staraly o svůj statek. Jednou kolem nich projížděl vladyka z Mříčné:

*Jednou tam zase seděly, tu se ozval v lese dusot koně a za malou chvíli se u nich objevil vladyka ze Mříčné. Od těch dob býval Mříčenský častým jejich hostem a konečně došlo ke sňatku se starší sestrou.*⁶⁹

Zde můžeme vidět stejnou místní konkretizaci jako u Jandy. Stejně je i to, že se vladyka oženil se starší sestrou. Konec pověsti se však od té Jandovy liší. Když starší sestra odcházela se svým mužem do Mříčné, mladší sestra se příliš předklonila, vypadla z okna do hlubokého příkopu a zemřela. Starší sestra nechala postavit na tom místě kamenný kříž. Zde je tedy hlavní rozdíl v úmrtí, zatímco u Jandy zemře starší sestra ohlížející se za svým mužem, ve verzi ze Studeneckého zpravodaje umírá mladší sestra loučící se se svou sestrou starší.

Tato verze pověsti je obohacena o to, že jsou v ní zmíněny profese té doby, typické pro tento kraj – *cvočkař* (specialista Hřebičník, vyrábějící cvoky), *špendlíkář* (jehlař specializující se na výrobu obyčejných, ale i často velmi zdobených špendlíků a jehlic).⁷⁰

Nejvíce rozdílnou verzi příběhu podává Jaromír Horáček, a to v pověsti *Purklín* (dále nabízí znění názvu Prklín a Perklín). Ta vypráví o tom, že název Purklín znamenal v německé podobě hrádek, ale tento název se potom vztáhl i na město:

*Purklín v původní německé podobě znamenal hrádek. Tvrz dala jméno i městečku pod hradbami a stávala prý nad protékajícím potůčkem.*⁷¹

Popisuje cestu poutníka, který prochází kolem domů cvočkařů a špendlíkářů, tedy zmiňuje stejná povolání jako pověst ze Studeneckého zpravodaje. V kraji leží památný kříž, k němuž se vztahují dvě pověsti: *Známost od Roubenky* a *Přítelkyně*.

Začnu první pověstí v pořadí, tj. *Známost od Roubenky*. V pověsti vystupují opět dvě dívky, které narazí na urozeného pána ze Smiřična (dnes vesnice Mříčná), tedy stejná místní konkretizace jako u předešlých pověstí.

Starší dívka se vdala za zemanu, ale mladší byla velmi smutná, že jí sestra odejde.

*Na svatbu se sjeli zemané z okolí, zavládly radost a ples, jen mladší dcera si stýskala.*⁷²

Sestra při loučení spadla z hradeb do hlubiny a nikdo jí už nepomohl. Uložili ji k rodičům

⁶⁹ *Studenecký zpravodaj*, s. 10

⁷⁰ zdroj: <http://brtpichlavec.sweb.cz/ves/remesla/remesla2.htm>

⁷¹ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*, s. 67

⁷² Tamtéž s. 67

v purklínském kostelíku a sestra nechala postavit kovaný železný kříž.

Tato verze se tedy shoduje s verzí ze Studeneckého zpravodaje. V této pověsti je však otec už mrtvý a místo kamenného kříže se zde objevil kovaný železný. Jsou to tedy spíše jen detaily, které ukazují to, jak se dříve pověsti ústně tradovaly a každý si ke svému vyprávění něco přidal. Z jazykového hlediska můžu zmínit použití přechodníků, které jsem dříve u Horáčka nezaznamenala. V pověsti jsem postrádala typické Horáčkovy vypuštění slovesa z věty.

Druhá pověst *Přítelkyně* vypráví o přátelství Bolky, což byla sestra purklínského zemana Rokyty:

*Varianta pověsti o zdejších křížích vypráví o vřoucím přátelství Bolky, sestry purklínského zemana Rokyty.*⁷³

Bolka byla na vychování v Praze a skamarádila se s Česlavou. Jednou přijela Česlava Bolku navštívit:

*Bolka vyběhla na hradby, mávala vstříc své vzácné přítelkyni - a sám zeman rozkázal trubačům, aby hosty uvítali fanfárou.*⁷⁴

Tato fanfára splášla koně, na kterém seděla Česlava, a utíkal s ní z prudké stráně. Dívka spadla ze sedla a nikdo už ji nebyl schopen zachránit.

Tato verze se nejvíce liší od všech předešlých. Nejedná se o sestry, ale o kamarádky, jak už sám název prozrazuje. Nedochozí zde k žádné zamilovanosti ani svatbě, láska je zde přátelská. Život dívky není ukončen pádem z hradby, ale pádem ze splašeného koně.

Shrnutí

Podle zastoupenosti pověstí můžeme říci, že známější mezi lidmi byla pověst o dvou sestrách, a tak si lidé vysvětlovali původ kříže.

Tematicky si jsou nejvíce podobné pověsti od Jaromíra Horáčka a ze Studeneckého zpravodaje. V obou případech umírá mladší sestra při loučení se sestrou starší a zmiňují stejná povolání v kraji.

Všechny tři verze odkazují na pána ze Mříčné, i když Horáček zmiňuje Mříčnou pod starým názvem Smiřičná.

Jandova verze je opět velmi stručná, celkově zabírá čtyři řádky a zajímavý jazykový materiál ani žádné jiné zvláštnosti se zde neobjevují. Pověst místně konkretizoval a nabídl další názvy, pod kterými se může Prklín objevovat.

⁷³ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 68

⁷⁴ Tamtéž s. 68

Pověst ze Studeneckého zpravodaje je psána současnou češtinou, nacházíme pouze pozůstatky infinitivu zakončeného na *-i*, tento infinitiv se v dnešní době již nepoužívá a je považován za knižní.

Jaromír Horáček nabídl pro analýzu dvě pověsti. O první jsem se už zmínila, že je tematicky nejvíce podobná té ze Studeneckého zpravodaje, ale není ani příliš odlišná od pověsti Jandovy. Druhá pověst vypráví úplně jiný příběh, i když hlavní linie zůstala stejná. Rozdílný je vztah mezi postavami a také závěrečná smrt dívky.

V této analýze jsem se nevěnovala jednotlivým motivům jako u předešlých pověstí, protože Janda podal ucelený příběh své pověsti a motiv je zde pouze jeden, a to původ kříže.

3.4.4 Pověst *O kapličky sv. Isidora*

Pro další analýzu jsem si vybrala pověst s názvem *O kapličky sv. Isidora*, kterou jsem objevila rovněž u dalších dvou autorů.

Pověst *O kapličky sv. Isidora* se u Josefa Jandy nachází v knize *Horní Branná II.*, zde pověst nese přímo název *O kapličky sv. Isidora*. Další zpracování této pověsti se objevuje také u Jana Luštince v knize *Jilemnice – brána západních Krkonoš* (2011), pověst má stejný název jako ta u Josefa Jandy, tedy *O kapličky sv. Isidora*. Jako posledního autora uvádím Jaromíra Horáčka a jeho knihu *Hadí Štěstí* (1999), kde jsem tuto pověst našla pod názvem *Kaplička svatého Isidora*.

Janda v této pověsti pracoval pouze s jedním motivem, na ten se tedy zaměřím a budu mezi sebou jednotlivé verze pověstí pomocí srovnávací metody porovnávat.

Jandova pověst vypráví o kožešnickém tovaryši z Jilemnice, který měl nemocné oči. Zde vidíme místní konkretizaci, Janda svou pověst zasadil do města Jilemnice.

*Byl prý kdysi v Jilemnicích tovaryš kožešnický. Ochuravěl na oči.*⁷⁵

Tovaryš vycházel do zeleně přírody, aby sílil svůj chorý zrak. Narazil tak jednou na místo, kde se dnes nachází kaplička sv. Isidora:

*Přišel tak i v místa, kde nyní kaplička sv. Isidora stojí. Tehdy vyvěral tam v lučinách jen čistý pramének vody v studánku.*⁷⁶

Najednou se tovaryšovi zjevila krásná paní a líbezným hláskem řekla:

*„Umyj si oči v prameni a budeš zdrav!“*⁷⁷

Mladík ženu poslechl, udělal vše, jak řekla, a uzdravil se. Zámožný tovaryšův otec nechal na tom místě postavit onu kapličku, která je zasvěcena sv. Isidoru, patronu rolníků.

⁷⁵ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 123

⁷⁶ Tamtéž s. 123

⁷⁷ Tamtéž s. 123

Jan Luštinec ve své knize uvádí několik pověstí z Jilemnicka, všechny nacházíme také u Josefa Jandy. Z toho důvodu je právě pověst *O kapličce sv. Isidora* téměř shodná s tou Jandovou. Liší se pouze v několika málo úpravách, jak sám Jan Luštinec ve své knize zmiňuje:

*Toto prosté zachycení místních pověstí najdeme v záznamu v jilemnické farní kronice deponované pod inv. č. KR 366 ve Státním okresním archivu v Semilech. Text byl s ohledem na širokou čtenářskou obec v nejnutnější míře upraven.*⁷⁸

I když tito dva autoři nabízejí téměř shodné zpracování, i přesto jsem se rozhodla zařadit tuto pověst do své analýzy. Pověst je zasazena do města Jilemnice, navíc kaple je zasvěcena svatému Isidoru, patronu rolníků, tedy povolání, kterým se v dřívějších dobách živilo mnoho lidí. Zároveň budu tyto dvě shodné pověsti porovnávat s pověstí *Kaplička svatého Isidora* od Jaromíra Horáčka.

Horáček uvádí na začátku svého vyprávění nápis, který se nachází nade dvěma kaple:

*sWatI IsIDore, tebe prosIMe, Chraň nás VsseCh!*⁷⁹

Horáček zmiňuje kožešnického strýce Josefa Machytku, který vypráví tento rodinný příběh.

V pověsti vystupuje postava mistra Matiáska, což u předchozích autorů postrádáme. Mistr Matiásek měl ve své dílně tovaryše Pepu, který si stěžoval na bolest očí. Můžeme si všimnout, že Horáček oproti Jandovi tovaryše pojmenovává Pepa, u Jandy to byl pouze jilemnický tovaryš. Shodnost nacházíme v tom, že se ve všech třech případech tovaryš prochází v zeleni:

*„Jdi si ven, Pepo, jdi. Pochod' si v zeleni, bude ti líp!“*⁸⁰

Stejně tak jako u Jandy, objeví se před Pepou krásná paní a andělským hlasem řekne:

*„Sestup ke studánce a umyj si oči v prameni!“*⁸¹

Krásná paní ještě Pepovi prozradila bylinu, ve které si má své oči mýt, což je informace u Jaromíra Horáčka navíc. Mládenec prosil mistra, zda by mohl další den opět na stejné místo, chtěl vědět, zda se mu to jen nezdálo. Opakovalo se to všal znovu. Naneštěstí než došel zpět k mistrovi, zapomněl název doporučené byliny. Musel tedy vyrazit další den znovu a zde se objevuje motiv triády:

*„Půjdeš zítra do třetice,“ radil mistr důrazně. „Vezmeš s sebou tuhle kartičku a olůvko. A přijde-li zas ta lákavá paní, tak si to začerstva poznamenáš!“ A stalo se, došlo na jeho slova. Hoch se vrátil s lístkem, na který zapsal trochu brkolatě: Světlík lékařský.*⁸²

⁷⁸ LUŠTINEC, J. *Jilemnice – brána západních Krkonoš*. s. 69

⁷⁹ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 47

⁸⁰ Tamtéž s. 47

⁸¹ Tamtéž s. 47

⁸² Tamtéž s. 48

Po světlíku a isidorské vodě se tovaryšův zrak uzdravil. Konec je u Horáčka rozdílňý, kaple sv. Isidora už byla dávno postavena:

*Vděčný otec uzdraveného mládence věnoval do kapličky památný obraz, na jehož zadní straně bylo psáno, jakým divem se strádající syn uzdravil.*⁸³

Shrnutí

Josef Janda s Janem Luštincem nabídli téměř shodné pověsti. Jan Luštinec ve své knize pouze poupravil jazyk, aby byla pověst přístupná pro širokou veřejnost.

Janda je opět velmi stručný, nerozepisuje se s detaily, popisuje základní linii příběhu.

Jaromír Horáček si se svou verzí opět pohrál. Je více rozvedena, zaměřena na detaily. Zjevení krásné ženy se opakuje třikrát, použil navíc postavu mistra, při léčbě tovaryš používá bylinu a kaple sv. Isidora je už od začátku vyprávění postavena. U Jandy jsme se dozvěděli, že kaple byla z vděčnosti postavena po uzdravení zraku.

Můžeme tedy říci, že Josef Janda je hlavním zpracovatelem této pověsti, kterou slyšel od lidí ze vsi. Jan Luštinec použil jeho verzi, jen upravil jazykovou stránku z důvodu snazšího čtení pro veřejnost. Jaromír Horáček vycházel z Jandovy pověsti, ale pověst si dále upravil podle své autorské invence.

3.4.5 Pověst *O starém obrázku na Kozinci a její různé varianty*

Pro další analýzu jsem si zvolila pověst *O starém obrázku na Kozinci*, protože pověst je zasazena do města Jilemnice.

Tuto pověst zpracoval Josef Janda ve své knize *Horní Branná II.* pod názvem *O starém obrázku na Kozinci* a uvádí dvě verze pověsti. Stejně zpracování pověsti *O starém obrázku na Kozinci* jsem našla u Jana Luštince v knize *Jilemnice – brána západních Krkonoš* (2011), který podobně jako Janda nabízí dvě verze pověsti. Jednu verzi této pověsti zpracoval také Luboš Y. Koláček ve své knize *Tajemné stezky Podkrkonoší* (2012) v pověsti *Ohnivě psí oči svítí do tmy*. Posledním autorem je Jaromír Horáček a jeho kniha *Hadí štěstí* (1999); stejně jako Janda nabízí i Horáček dvě verze pověsti, které nesou názvy *Vysvobození* a *O naději a víře*.

Své srovnávání začnu opět u Josefa Jandy, a to první verzí pověsti. Ta vypráví o pekaři, který šel o půlnoci ze mlýna z Víchové domů. Při udeření dvanácté hodiny se před pekařem zjevil černý pes se svítivýma očima, zde Janda použil přirovnání:

⁸³ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. s. 48

*Zjeví se mu velký jako uhel černý pes.*⁸⁴

Když se pekař vzpamatoval, chtěl jít dál, ale pes mu zastoupil cestu. Toto se opakuje znovu ještě jednou, až se pekař zeptá:

*„Co žádáš ode mne?“*⁸⁵

Pes pekařovi ihned odpovídá:

*„Dej za mne sloužit tři mše svaté, aby duše má v tohoto psa zakletá, vysvobození došla!“*⁸⁶

Pekař slíbil, že všechno splní a pes zmizel. I když pekař tuto příhodu odstonal, svůj slib splnil. Na místo, kde se tato příhoda stala, dal na památku postavit sloup s obrázkem.

Pro porovnání uvádím téměř shodnou verzi od Jana Luštince. Zde se také vrací pekař ze mlýna z Víchové domů, ale autor použil přímo místní konkretizaci pekařova bydliště:

*Ze mlýna z Víchové ubíral se tudy o půlnoci pekař domů do Jilemnice.*⁸⁷

Pověst se jinak výrazně neliší, pouze je opět upravený jazyk (pro lepší čtení) a také slovosled některých vět.

V další analýze se budu věnovat Jaromíru Horáčkovi, který svou první verzi nazývá *Vysvobození*.

Začátek pověsti je shodný s oběma předešlými a také místně konkretizoval bydliště pekaře, opět je to město Jilemnice.

Hned od druhé věty se verze liší; Horáček si vyprávění upravil podle sebe a mnohé si k němu přidal:

*Byl dojednávat dodávku bílé mouky a jednání s panem otcem se trochu protáhlo. To že spolu zapíjeli přátelský litkup. Ještě by ho mlynář zdržoval, ale do pekařského vstávání i tak moc hodin nezbývalo.*⁸⁸

Dále je znění stejné, při odbíjení dvanácté hodiny se před pekařem objeví pes. Zde Horáček použil stejné přirovnání jako Janda:

*A tu znenadání kde se vzal, tu se vzal – stojí před ním velikánský pes jak uhel černý se svítivýma očima.*⁸⁹

Pekařovi se nedařilo odejít, a tak se psa také zeptal, stejně jako Janda:

*„Co chceš? Co žádáš ode mne?“*⁹⁰

⁸⁴ JANDA, J. *Horní Branní II.* s. 123-124

⁸⁵ Tamtéž s. 123-124

⁸⁶ Tamtéž s. 123-124

⁸⁷ LUŠTINEC, J. *Jilemnice – brána západních Krkonoš.* s. 66

⁸⁸ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí.* s. 43

⁸⁹ Tamtéž s. 43

⁹⁰ Tamtéž s. 43

Pes odpověděl podobně jako v Jandově verzi:

„Dej za mě sloužiti třikrát mši svatou, abych došel vysvobození a smíru!“⁹¹

Dokonce i závěr je zde totožný. Pekař vše slíbil a pes zmizel. Nakonec z toho pekař onemocněl, ale slib splnil. Pekař nechal na tom místě postavit památeční sloup s malovaným obrázkem.

Stejnou verzi jsem našla také u Luboše Y. Koláčka. Ten se však zmiňuje pouze o psovi, žádná postava pekaře se zde neobjevuje, ale shoduje se místo, do kterého je pověst zasazena:

Vršek Kozince nedaleko Jilemnice má také svého démona, leč poněkud svérázného: tentokrát jde o zvíře. Pokud na něj natrefíte, pak jen v noci a na místě, kde se říká „U Obrázku“. Ze tmy se vynoří temný přízrak mohutného černého psa, který do tmy svítí obrovskými očima.⁹²

V následujícím srovnání se budu věnovat druhé verzi, kterou zmínění autoři nabízejí.

Janda vypráví o sedlákovi, který jde z Víchové pro lékaře, protože mu onemocněla žena. Sedlák spatří zjevení, které se ho ptá:

„Kam jdeš?“⁹³

Sedlák odpovídá, že jde pro lékaře, protože jeho manželka je nemocná.

Zjevení mu na to odpovídá:

„Nedělej zbytečné cesty! Vrať se domů, tvá žena je zdravá!“⁹⁴

Sedlák se tedy obrátí k domovu a vidí, že žena je opravdu zdravá a vaří večeři. Na památku této příhody nechal sedlák zřídít obrázek.

Jan Luštinec opět nabízí stejnou verzi jako Josef Janda, liší se pouze v přehlednějším jazykovém zpracování a stylistické úpravě. Na konci svých dvou verzí zmiňuje, že sloup s obrázkem už dnes neexistuje.

Tuto verzi rovněž zpracoval již zmiňovaný Jaromír Horáček, který ji pojmenoval *O naději a víře*.

Horáček vypráví o chalupníkovi, kterému onemocněla žena. Autor uvádí, že manželka má už třetí den horečku, opět se nám objevuje motiv triády. Svou pověst zasazuje do zlé větrné zimní noci, což předešli autoři nezmiňovali. Sama žena nechtěla muže nikam pustit a přemlouvala ho, ať zůstane raději doma. Horáček svým vyprávěním velmi napíná čtenáře a děj graduje:

A metelice za okny neustávala, sténala v krovech i za komínem v prudkých náporech větru.

⁹¹ HORÁČEK, J. *Hadí štěstí* s. 43

⁹² KOLÁČEK, L. Y. *Tajemné stezky Podkrkonoší*. s. 95

⁹³ JANDA, J. *Horní Branná II*. s. 124

⁹⁴ Tamtéž s. 124

*Když ani večer divá chumelenice neustávala, vzal burnus, beranici a lucernu a vykročil do zaváté kozinecké pláně. Stoupal pomalu, pomalounku, po krůčcích proti větrným poryvům. Po kolena se bořil do závějí, ale šel.*⁹⁵

Horáček i v této verzi použil přirovnání:

*Z úzkosti a beznaděje – jako se tonoucí stébla chytá.*⁹⁶

V pověsti nacházíme také modlitby, když se chalupník obává i o svůj život:

*Pane, smiluj se... Vichřice mu rve slova od úst – Bud' vůle tvá... Ale zbav nás od zlého... Modlí se jako o život.*⁹⁷

Chalupník slyší hlas, který se ho ptá, kam jde v té vánici. Tajemný hlas mu oznámí, že má jít domů, protože jeho žena je zdravá. A opravdu, když přijde domů, horečka je pryč a žena je uzdravená. Na jaře nechali na tomto místě vděční manželé postavit malý památník.

Shrnutí

Zmínění autoři nám poskytli dvě verze pověsti, jak si lidé vysvětlovali vznik sloupu s obrázkem na Kozinci. Josef Janda nám zprostředkoval stručné vyprávění, které poté převzal a pro široké publikum zpracoval do své knihy Jan Luštinec. Zajímavé je Jandovo přirovnání, které se objevuje také u Horáčka. Zmínila jsem také Luboše Y. Koláčka, který ve své knize zpracoval jednu verzi. Jeho pověst nevypráví o pekaři; zabývá se pouze tím, že i Kozinec nedaleko Jilemnice měl svého démona. Svědčí to tedy o tom, že si lidé dříve opravdu vyprávěli o černém psu na cestě z Víchové do Jilemnice.

Při této analýze se mi velmi líbil text Jaromíra Horáčka, neboť i když vychází z Jandových pověstí, zpracovává si pověst po svém a obohacuje ji, vždy se však drží základní linie, kterou neporuší. Vyzdvihla bych jeho zpracování děje, který opravdu ve druhé verzi velmi graduje a čtenáře nenechá klidným.

3.4.6 Pověst *O kýchání na Koptíkově hati a její různé varianty*

Pro poslední analýzu jsem si vybrala pověst s názvem *O kýchání na Koptíkově hati*, kterou zpracoval nejen Josef Janda, ale i další autoři.

Pověst se tedy objevuje u Josefa Jandy v knize *Horní Branná II.*, zde jsem objevila pověst *O kýchání na Koptíkově hati*. Další verzi pověsti s názvem *O kýchání na Koptíkově hati* jsem našla u Jana Luštinca v knize *Jilemnice – brána západních Krkonoš* (2011). Posledním autorem je opět

⁹⁵ HORÁČEK, J. *Horní Branná*. s. 43

⁹⁶ Tamtéž s. 43

⁹⁷ Tamtéž s. 43

Jaromír Horáček a jeho kniha *Hadí štěstí* (1999), kde pověst nese název *Z Koptíkovy hatě*.

Josef Janda vypráví o tom, že se všichni báli chodit v noci kolem hatě. Následně si pokládá řečnickou otázku, na kterou si hned odpovídá:

*Strašilo tam, jak? Ozývalo se tam o půlnoci časté kýchání.*⁹⁸

Do hatě se odvážilo jen málo srdnatých mužů, kteří místo prohledávali, ale nic nenašli. Kýchání se opakovalo každý den, pokud to někdo slyšel, hned se křížoval.

Jednou šel tudy o půlnoci chalupník, který už něco vypil. Zde Janda použil pěkný frazém:

*Jednou o půlnoci kráčí tudy chalupník, nesa si domů opičku a vesele si prozpěvuje.*⁹⁹

Najednou uslyší silné kýchnutí, poté druhé a hned třetí. Dodá si kuráž a volá:

„*Pozdrav Pán Bůh!*“ A z hatě slyší: „*Dejž tak Pán Bůh! Děkuji ti, tys mne vysvobodil!*“¹⁰⁰

Od té doby měli všichni pokoj, ale chalupník dlouho kolem hatě nechodil.

Další verze od Jana Luštince je opět shodná s tou Jandovou. Rozdílná je pouze úprava, které se Luštinec věnoval, aby byla pověst dostupná veřejnému publiku. Pověst však postrádá Jandův frazém: *Nesa si domů opičku*. Místo toho je použito běžného výrazu:

*Jednou v půlnoci kráčí tudy jeden trochu podnapilý chalupník.*¹⁰¹

Jaromír Horáček jako jediný zasazuje svou pověst do Hrabačova. Josef Janda tuto pověst přiřadil k Hrabačovu, ale zmínil to pouze ve své knize *Horní Branná II.*, nikoli už ve své pověsti.

Horáček má také postavu, která požila alkohol, a dokonce i přidal, že se osoba právě vrací z hospody. Nenacházíme zde však frazém jako u Josefa Jandy:

*Šel tudy jednou kurážně rozveselený tovaryš z hospody domů.*¹⁰²

Právě odbíjelo dvanáct hodin, když se ozvalo hlasité kýchnutí. Tovaryš se nerozmýšlel a zvolal: „*Pozdrav Pámbu!*“ Mohutný hlas mu odpověděl: „*Již sto roků marně čekám na dobrou duši. Děkuji ti, žes mě vysvobodil!*“¹⁰³

Zde vidíme, že si Horáček upravil Jandovu verzi podle sebe.

Od té doby se kýchání více neozvalo.

⁹⁸ JANDA, J. *Horní Branná II.* s. 127-128

⁹⁹ Tamtéž s. 127-128

¹⁰⁰ Tamtéž s. 127-128

¹⁰¹ LUŠTINEC, J. *Jilemnice – brána západních Krkonoš.* s. 68

¹⁰² HORÁČEK, J. *Hadí štěstí.* s. 56

¹⁰³ Tamtéž s. 56

Shrnutí

I když je pověst opět u Josefa Jandy a Jana Luštince téměř shodná, vybrala jsem právě tuto pověst, aby ukázala, jak bývají některé pověsti odlehčeny humorem a kromě hrůzy mohou také vzbudit u čtenáře úsměv. Myslím si, že právě tato pověst dokládá moje tvrzení.

V této pověsti Jaromír Horáček se příliš neodklonil od verze Josefa Jandy. Všichni autoři se drží základní linie. Musím znovu zmínit Josefa Jandu, protože i když často tvrdím, že u něho nenacházím žádné jazykové obohacení, tentokrát jsem u něj našla slovní obrat, který se naopak u ostatních autorů nevyskytoval.

Pověst *O kýchání na Koptíkově Hati* není příliš rozsáhlá ani nenabízí mnoho možností pro analýzu, ale díky svému vtipu odlehčí od čtení o různých černokněžnících, zjeveních, diblicích a dalších nadpřirozených bytostech.

Malý exkurs do dialektologie

Nářečí v Podkrkonoší

Tuto kapitolu jsem do své práce zařadila proto, že autoři, které výše porovnávám s Jandou, psali svá díla právě v tomto nářečí. Nejvíce jsem se s podkrkonošským nářečím setkala u Josefa Stránského v knize *Strašidla a čarování v Krkonoších*, která se kromě pověstí zabývá také podkrkonošským nářečím a typickými znaky. Dále jsem čerpala z článku Ludmily Konopkové *Nová beletrie v nářečí* a z publikace Františka Cuřína *Kapitoly z dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen*.

Zeměpisně se Jilemnicko, tedy i Horní Branná, řadí k severovýchodočeské části naší republiky.

Hlavní znaky podkrkonošského nářečí:

1. slabikotvorné *r*; *l* s průvodní samohláskou *e* – *perkýnko*, *berzo*, *pelný*, *melhy*
2. tvary přičestí minulého s *a* – *věďal*, *ležal*, *uslyšal*, *běžal*, *klečal*¹⁰⁴
3. stopy po dřívějším tvrdém *l* – *byl*, *zláštní*, *kozel*
4. výslovnost skupiny *ll* místo *dl* – *snělla*, *žrállo*
5. změna souhláskové skupiny *nn* místo *dn* – *jennou*, *nnes*, *honně*, *honný*, *jennom*
6. zbytky palatální formy infinitivu na *t'* – *mejť*, *diviť se*, *vobtěžovat'*, *srounat'*, *pod'vat'*, *mit'*¹⁰⁵

¹⁰⁴ Tyto výrazy se objevovaly především na horách, míněno především okolí Jilemnice a Vysokého nad Jizerou.

¹⁰⁵ Pozn.: Cuřin podotýká, že tento infinitiv se používal především v okolí měst Vysoké nad Jizerou, Paseky nad

7. infinitiv končící na *i* – *starati, postaviti, vyjítí*
8. výslovnost *u* místo *v* na konci zavřených slabik – *dřiu, prauda, poudal, uzal, vypravouala, litoual, poudal, diuný, takouej, poujetři, čimkoliu, děuka, ušeho*
9. protetické *v* – *voves, von, vobilí, vod, vode*
10. instrumentál singuláru podle vzoru předseda zakončený na *-em* – *dědem, Jirkem, Honzem*
11. zachování krátkosti nebo délky typické pro toto nářečí – *domu, diblik, tatinek, muj, vobilí, zustalo, tim, znameni, poujetři, mistě, čimkoliu, třeti, kůře, kůpky*
12. instrumentál ženských jmen má *ej* místo *i* – *ulicej, silnicej, holej, pentlej*
13. dativ zkrácený *oj* místo *ovi* – *pánoj, klukoj, dědoj*

4 Závěr

Cíl této práce, představit život a tvorbu kronikáře a písmáka Josefa Jandy, byl naplněn. Zaměřila jsem se především na jeho práci s pověst'ovou tematikou. Vzkřísila jsem památku autora, na kterého nebyl kladen takový důraz, prakticky se o něm nevědělo, a jak studium a srovnávání jeho tvorby ukazuje, bylo to jedno z bílých míst v dějinách naší literatury.

Při psaní práce jsem pracovala s primární a sekundární literaturou. Seznámila jsem se se zajímavými informacemi, které jsem využila ve své práci. Zároveň jsem při studování Jandovy tvorby zjistila mnoho zajímavých informací o mém rodném Podkrkonoší.

V teoretické části jsem podala povědomí o tom, kdo to byl Josef Janda, představila jsem jeho tvorbu a poskytla důležité podklady pro část praktickou. V té jsem pomocí srovnávací metody porovnávala jednotlivé pověsti mezi sebou v pojetí různých autorů.

Janda byl velice zajímavý a plodný autor. Snažila jsem se sice zachytit jen část jeho tvorby, ale i tak to byl velmi těžký úkol, byť na začátku bádání se nezdál. Myslím, že jsem alespoň zčásti pootevřela obsahově náročné, avšak zajímavé téma. Ve skrytu duše doufám, že další kolegové budou pokračovat v bádání, které se přímo nabízí, abychom Josefa Jandu představili tak, jak si zaslouží, a splatili tak dluh, který vůči této osobnosti máme.

5 Použitá literatura

5.1 Primární literatura

Knižní zdroje

HORÁČEK, J. *Hadí štěstí*. Jilemnice: Městský úřad, 1999.

HORYNA, V. *Pověsti z českého severovýchodu*. Hradec Králové: Východočeské knihkupectví B. E. Tolman, 1947.

JANDA, J. Rukopisná pozůstalost: *Pamětní kniha obce Branné, díly I., II.*

JIRSA, R. *Vůz hrůzy, smrti*. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2000. ISBN 80-7207-341-9.

KOLÁČEK, L. Y. *Tajemné stezky Podkrkonoší*. Praha: Regia, 2012. ISBN 978-80-87531-08-2.

KUBÍN J. Š. *Lidové povídky z Podkrkonoší*. Praha: SNKLU, 1964.

LUŠTINEC, J. *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*. Jilemnice: Městský úřad, 2011. ISBN 978-80-254-9596-4.

STRÁNSKÝ, J. *Strašidla a čarování v Krkonoších*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2014. ISBN 978-80-87607-33-6.

WENIG, A. *České pověsti*. Praha: Olympia, 1975.

Elektronické zdroje

Studenecký zpravodaj [online]. 2/2004[cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://www.studenec.cz/sz/wp-content/uploads/archiv/sz2004_2.html#prklin

5.2 Sekundární literatura

Knižní zdroje

BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 14-567-72.

CUŘÍN, F. *Kapitoly s dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen*. Praha: Univerzita Karlova, 1970. ISBN 60-007-69.

CUŘÍN, F. *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*. Praha: Univerzita Karlova, 1967. ISBN 60-008-67.

DEJMEK, J. *Josef Janda: písmák a kronikář aneb o ztracených a nalezených rukopisech. Krkonoše*

Jizerské hory. 2004, roč. 37, č. 5.

DVOŘÁK, J. *Kronikář Janda není zapomenut*. Krkonoše – Jizerské hory. 2006, roč. 12, č. 4.

Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda díl III., Lidová kultura*. Praha: Orbis, 1968. ISBN 11-015-68.

KOUDELKOVÁ, E. *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-66-9.

KUBÁT, M. Kronikář a písmák Josef Janda se snažil zachytit život v Horní Branné. *Krkonošské noviny*. 1998, č. 20.

Literatura od Jaroslava Dejmka

LUŠTINEC, J. *Jilemnice. Brána západních Krkonoš*. Jilemnice: Městský úřad, 2011. ISBN 978-80-254-9596-4.

POUROVÁ, L. K otázkám třídění pověstí. *Český lid*, 1963, roč. 50, č. 2, s. 67-73.

Vzpomínka na kronikáře Josefa Jandu. *Zpravodaj Místního národního výboru v Horní Branné*. 1984.

Elektronické zdroje

Čechová, M. *Regionální pověsti z vybraných oblastí středních Čech*. Liberec, 2001. Diplomová práce. Technická univerzita. Vedoucí práce Mgr. Eva Koudelková, Ph. D.

KONOPKOVÁ, L. Nová beletrie v nářečí. *Naše řeč* [online]. 1969, roč. 52, č. 1.

LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy*. Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

MAIEROVÁ, J. *Dialekt podkrkonošské oblasti zejména v odrazu hypokoristických podob rodných jmen*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce PhDr. Jiří Rejzek, Ph.D.

MUSILOVÁ, M. *Václav Horyna: Život a dílo*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita. Vedoucí práce Mgr. Eva Koudelková, Ph. D.

6 Přílohy

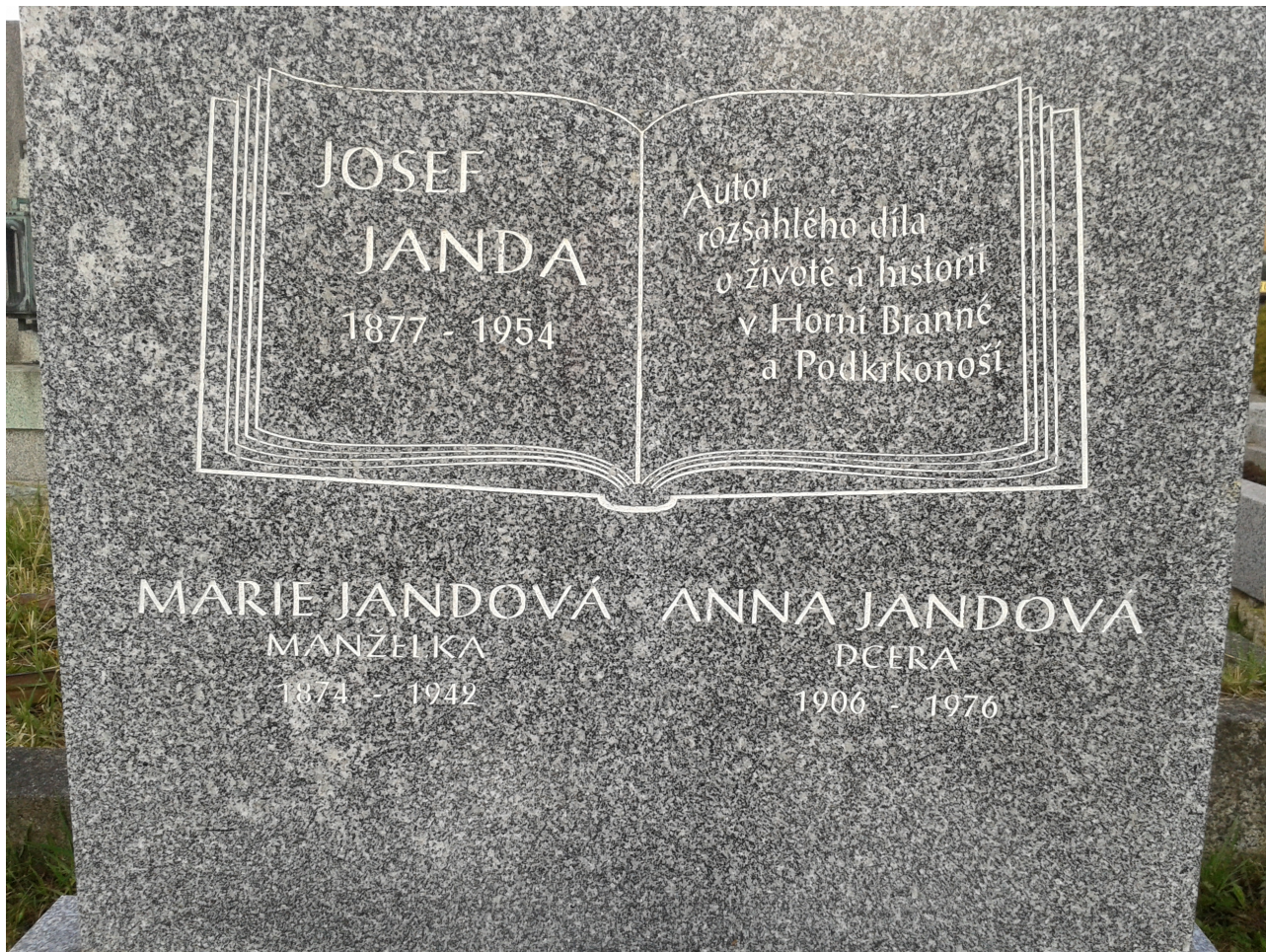
1. Fotografie Josefa Jandy
2. Rodný dům Josefa Jandy
3. Památník Josefa Jandy
4. Ukázka rukopisu Josefa Jandy

Příloha č. 1

Příloha č. 2

O původu jména Záliv.

Když ve válce třicetileté Komenský ve Branně se zdržoval, docházel dle pověsti i do Loreních Štěpánic, kde hojně bratři bylo. Tam v jedné stodole shromáždžovali se, aby posílili se slovně lozím. Když pak v krátké vřichu jinověci opuštěti museli vlast, tu s Komenským v cizinu veliký zástup lidu odcházel. Z zástupu byli frýj i dva bratři, majitelé nyměřního hraběcího dvora v Hrabčovicích (Lagne). Na Zálivě stannuli a posledně prohlíželi se po nízině a osadách. Bratři oni, testně prohlíželi na vzdálený svůj dvůr - pole i lesy - dědictví to otcovské. I plakali - želeli ztráty vlasti i dědictví otcova, a frý jejich žalů - frýj nazvan vrch ten Záliv.